

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

Miluše Urbánková

Demografický vývoj obce Lesonice (okres Třebíč) v 18. – 19. století

Demographic development of the village Lesonice (district Třebíč)
in 18th – 19th century

2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. prosince 2013

.....

podpis

Abstrakt

Tato bakalářská práce popisuje demografický vývoj obce Lesonice v okrese Třebíč na jihozápadní Moravě v letech 1701–1900. Vychází přitom z údajů excerpovaných z křestních, oddacích a úmrtních matrik římskokatolické farnosti Babice.

První kapitoly pojednávají o pramenech a literatuře, dále o historii obce Lesonice a farnosti Babice. V dalších kapitolách následuje rozbor sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti, který zahrnuje mimo jiné sňatkovou migraci, délku trvání manželství, strategii při výběru partnerů, produktivitu manželství, volbu křestních jmen, problematiku nemanželských dětí, období zvýšené mortality a příčiny úmrtí.

Abstract

This bachelor's thesis describes demographic development of the village Lesonice in district Třebíč, southwestern Moravia in years 1701–1900. It is based on data excerpted from birth, marriage and death records of the Roman Catholic parish Babice.

The first chapters describe sources and literature, then the history of the village Lesonice and parish Babice. Further chapters contain analysis of nuptiality, natality and mortality, which includes among others marriage migration, duration of marriage, choice of spouse strategy, productivity of marriage, choice of first names, matter of illegitimate children, periods of higher mortality and causes of death.

Klíčová slova

sňatečnost, porodnost, úmrtnost, migrace, příčina smrti, historická demografie, Lesonice

Keywords

nuptiality, natality, mortality, migration, cause of death, historical demography, Lesonice

Obsah

1	Úvod	7
2	Prameny a literatura	8
2.1	Matriky.....	8
2.2	Katastry.....	11
2.3	Ostatní prameny.....	13
2.4	Literatura.....	15
3	Dějiny obce Lesonice a farnosti Babice	17
3.1	Dějiny obce a panství.....	17
3.2	Počet obyvatel obce	19
3.3	Církevní správa	20
3.4	Národnostní a náboženské složení obce	23
4	Sňatečnost	25
4.1	Počty sňatků	26
4.2	Sezónní rozložení sňatečnosti	28
4.3	Sňatková migrace.....	30
4.4	Věk při vstupu do manželství	33
4.5	Sňatky dle rodinného stavu.....	36
4.6	Věkové rozdíly mezi manželi	37
4.7	Délka trvání manželství	39
4.8	Sociální původ snoubenců	42
5	Porodnost	45
5.1	Počet narozených dětí	45
5.2	Sezónní pohyb porodnosti	47
5.3	Vícečetné porody	48
5.4	Nemanželské děti	50

5.5	Produktivita manželství	51
5.6	Křestní jména	54
6	Úmrtnost	60
6.1	Počty zemřelých.....	61
6.2	Sezónní pohyb úmrtnosti	64
6.3	Věková skladba zemřelých	64
6.4	Průměrný věk při úmrtí.....	67
6.5	Příčiny úmrtí	68
6.6	Úmrtnost při porodu.....	72
7	Závěr	74
8	Seznam tabulek, grafů a map	77
8.1	Tabulky	77
8.2	Grafy	78
8.3	Mapy	78
9	Seznam použitých pramenů a literatury	79
9.1	Prameny nevydané	79
9.2	Prameny vydané.....	79
9.3	Literatura.....	79
10	Obrazové přílohy	82

Seznam zkratek

MZA Brno	Moravský zemský archiv v Brně
SOkA Třebíč	Státní okresní archiv v Třebíči

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji demografickému rozboru obce Lesonice v okrese Třebíč v letech 1701–1900. Základním pramenem, ze kterého jsem čerpala, jsou římskokatolické matriky.

Obec Lesonice jsem si zvolila jako zástupce vesnic na Třebíčsku, kde žiji. Nejedná se o ves v minulosti pro své okolí zcela bezvýznamnou – byl zde panský dvůr, který nabízel řadu pracovních příležitosti, také tu sídlila správa panství. Zároveň ale ani nepatří mezi obce, které se něčím významným zapsaly do historie naší vlasti. Je zkrátka jednou z mnoha. K vybrání právě této obce mě vedly i osobní důvody, neboť z ní pocházela část mých předků. Důležitým kritériem pro výběr byla také dostupnost matrik s ohledem na dochování těch nejstarších a badatelskou přístupnost těch nejnovějších.

V období, o kterém moje práce pojednává, se odehrávaly na našem území významné změny ve společnosti i kultuře. Došlo k proměně právního postavení obyvatelstva českých zemí, kdy se z původních nevolníků postupně stali svobodní občané. Nastal rozvoj techniky a získávání nových poznatků v různých vědních oborech. Životy lidí také poznamenalo několik válek.

Moje práce má za cíl zmapovat demografický vývoj obce Lesonice. První na řadě je rozbor použitých pramenů a literatury, dále následuje popis historie obce Lesonice a římskokatolické farnosti Babice, pod jejíž církevní správu obec spadá. Těžištěm práce je analýza sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti, přičemž každému z těchto jevů jsem vyhradila samostatnou kapitolu. U všech tří se zabývám jejich rozložením v rámci roku. V případě sňatečnosti pojednávám také o sňatkové migraci, věku snoubenců a jejich vzájemných věkových rozdílech, rodinném stavu a sociálním původu, délce trvání manželství a vdovství. U porodnosti sleduji mimo jiné vícečetné porody, narození nemanželských dětí, produktivitu manželství a výběr křestních jmen. Z úmrtnosti se zaměřuji na období zvýšeného počtu úmrtí, věkovou skladbu zemřelých, průměrný věk při úmrtí a příčiny úmrtí, z nichž se zvlášť zabývám ještě úmrtností při porodu.

Pro rozbor matrik jsem zvolila formu jmenné excerpce a rekonstrukce rodin¹ za použití moderních technologií v kombinaci Microsoft Excel a genealogického programu GenoPro.

---

¹ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1983, s. 78–82.

2 Prameny a literatura

Hlavním a nejdůležitějším pramenem mé bakalářské práce jsou matriky farnosti Babice. Ostatní prameny (katastry, pozemkové knihy, pamětní kniha, soupis duší a farní kronika) mi posloužily zejména k ověření správnosti matriční evidence a jako zdroj informací o historii obce a farnosti. Většina dochovaných archiválií týkajících se obce Lesonice pochází z 18. a 19. století, což je asi zapříčiněno i tím, že část archivu lesonického velkostatku byla roku 1953 namísto odevzdání do státního archivu dána do sběru.²

2.1 Matriky

Za to, že dnes máme k dispozici bohatý zdroj informací o obyvatelstvu naší země pro několik předcházejících staletí, vděčíme církvi. Nejstarší dochované evropské církevní matriky vznikly v románských zemích v období pozdního středověku. Na našem území se začaly objevovat až v první polovině 16. století. V Čechách drží prvenství Jáchymov s oddací matrikou z roku 1531, na Moravě Razová u Bruntálu s matrikou z roku 1571. V obou případech se jedná o matriky protestantské.³

Vedení katolických matrik nařídil až tridentský koncil (1545–1563), uvedení do praxe ale nebylo okamžité. U nás vydala příslušné nařízení olomoucká synoda roku 1591 a pražská synoda roku 1605.

Rozsah údajů, které měly být zaznamenávány do matrik, předepisoval římský rituál z roku 1614. Do křestních matrik se mělo zapisovat datum narození a křtu, jméno dítěte, jména a farnost jeho rodičů a kmotrů, do matrik oddacích datum ohlášek a sňatku, jména, bydliště a farnost snoubenců a svědků, do matrik zemřelých den úmrtí a pohřbu, jméno zemřelého a jeho otce, bydliště, věk, místo pohřbu, datum zpovědi, přijetí svátosti a posledního pomazání. Ve všech záznamech nemělo chybět jméno kněze, který dané úkony prováděl. Mnozí duchovní ale římský rituál považovali spíše za nezávazný vzor a vytvářeli si vlastní systém, nejčastěji zjednodušený, který jim nejlépe vyhovoval, takže se naše nejstarší

---

² BRÄUNER Vilém – KUDRNOVÁ Dana, *Velkostatek Lesonice (1586) 1708-1946. Inventář*, ev.č. 1339, Brno 1961.

³ Nejrozsáhleji se vývojem matrik u nás zabýval Eduard Maur, z jehož prací v této podkapitole vycházím – více o nich viz podkapitola 2.4 Literatura.

matriky od něj různě liší, a to včetně použitého jazyka – střídala se v nich čeština, latina a němčina.

Až roku 1770 byl vydán dekret s platností pro celou habsburskou monarchii, podle kterého měl být v matrikách dosud převažující větný zápis nahrazen zápisem do rubrik. Další nařízení zaváděla bezplatný zápis o křtu, sňatku a pohřbu, zakazovala uvádění jmen nemanželských otců a jmen tzv. „po chalupě“. Duchovní měli nově nařízeno podávat krajským úřadům čtvrtletní výkazy z matrik. Počínaje rokem 1771 se v matrikách začala objevovat čerstvě zavedená čísla popisná, ačkoli jejich zapisování ještě nebylo povinnou součástí matričního formuláře. K jazykovému sjednocení matričních zápisů došlo již roku 1760, kdy se začala z nařízení pražské konzistoře při vedení matrik používat exkluzivně latina.

Od roku 1781 byly katolické matriky oficiálně veřejnými listinami. Roku 1784 byl patentem Josefa II. předepsán nový formulář, který pak s nevelkými úpravami sloužil až do poloviny 20. století. Podle něj se mělo uvádět v křestních matrikách datum narození, číslo popisné domu, jméno dítěte, jeho náboženství, pohlaví a původ (tj. zda je manželské či nikoli), jména i příjmení obou rodičů a kmotrů, v oddacích matrikách datum sňatku, číslo popisné domu, jméno, příjmení, náboženství, věk a rodiný stav obou snoubenců, k tomu jména a stav svědků, do úmrtních matrik se zapisovalo datum úmrtí, číslo popisné domu, jméno, náboženství a věk zemřelého a naprostou novinkou byla dříve neevidovaná příčina úmrtí. V průběhu 19. století se tento vcelku stručný zápis stával obširnějším, přibýly zejména podrobnější informace o rodičích snoubenců a prarodičích narozeného dítěte.

Zároveň se zavedením nového formuláře přestala být k zápisům používána latina a duchovní přešli v některých oblastech na češtinu, v jiných na němčinu. Téhož roku vyšel dekret nařizující vést pro každou obec zvláštní matriku či aspoň matriční oddíl. Další nařízení zahrnovala zhotovení abecedních indexů k matrikám pro jednodušší vyhledávání (1790), foliování matrik jako ochranu proti zneužití (1792) a vedení matričních duplikátů (1799).

Z jiných než katolických matrik začala být z popudu státu vedena nejprve evidence obřezaných židovských chlapců, tzv. knihy mohelů (1766), teprve později následovala i evidence narozených židovských dívek (1783). O skutečných matrikách lze hovořit až od roku 1784, kdy židovští rabíni dostali nařízeno vést evidenci porodů, sňatků a úmrtí. Veřejnými listinami byly ale tyto matriky prohlášeny teprve roku 1869, do té doby měli na jejich vedení dohlížet katoličtí faráři, kteří zároveň vedli ještě tzv. kontrolní matriky, tedy duplicitní řady matrik oddaných, narozených a zemřelých osob židovského vyznání.

Podobně tomu bylo s matrikami protestantskými. Poté, co toleranční patent (1781) umožnil vznik augšpurské a helvétské církve, měly protestantské matriky nejprve pouze soukromý charakter a povinnost registrovat nekatolíky měli i nadále katoličtí faráři. Teprve roku 1829 se i nekatolické matriky staly veřejnými listinami. Spolu s povolením občanských sňatků roku 1868 byly zavedeny civilní matriky, které měli vést okresní hejtmani a magistráty – nejprve pouze matriky oddací, od roku 1870 i rodné a úmrtní.

Mimo civilních byly všechny ostatní matriky v rukou církve až do roku 1949, kdy byl s platností od 1. 1. 1950 v celém Československu zákonem zaveden jednotný systém státních matrik a veškeré církevní matriky přešly pod správu státu, konkrétně národních výborů.

Matriky farnosti Babice

Ve farnosti Babice se pro období 18. a 19. století dochovala nepřerušovaná řada třinácti matričních knih. Nejstarší matrika je tzv. tripartitní, tj. obsahuje záznamy křtů, sňatků i úmrtí. Ze zbylých matrik je pět křestních, čtyři oddací a tři úmrtní.⁴ Všechny jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně (dále MZA Brno).⁵

Tabulka 1. Soupis matrik farnosti Babice

Matrika tripartitní		Matrika křestní		Matrika oddací		Matrika úmrtní	
Signatura	Rozsah	Signatura	Rozsah	Signatura	Rozsah	Signatura	Rozsah
10011	1701-1770	10012	1771-1806	10020	1771-1806	10025	1771-1806
		10013	1807-1833	10021	1807-1845	10026	1807-1845
		10014	1834-1861	10022	1846-1880	10027	1846-1898
		10015	1862-1880	10023	1881-1927		
		10016	1881-1901				

Nejstarší babickou matriku založil v prosinci roku 1705 farář Jan Kryštof Kubetius. Je členěna na tři oddíly, zvláště pro evidenci křtů, sňatků a úmrtí. Kubetius našel mezi dokumenty svého předchůdce Duchoslava Šlechty podklady pro křestní matriku z let 1701 až 1705 a doplnil tyto údaje do své matriční knihy – proto začínají křestní zápisy již rokem

⁴ MZA Brno, E 67 – Sbirka matrik, sign. 10011, 10012, 10013, 10014, 10015, 10016, 10020, 10021, 10022, 10023, 10025, 10026 a 10027.

⁵ V případě zájmu o studium archiválií přímo v badatelně jsou badatelům předkládány pouze mikrofilmy matrik, aby se předešlo poškození originálů. Díky digitalizaci lze do nich nahlížet prostřednictvím internetu. Viz Acta Publica [online] c2010 [cit. 18. září 2013]. Dostupný z WWW: <<http://actapublica.eu/puvodci/lokality/489/>>.

1701, zatímco nejstarší záznamy o sňatcích a úmrtích jsou až z ledna 1706. Úmrtní část matriky byla až do roku 1759 vedena nedbale, zejména co se týče úmrtí malých dětí, která bývala evidována jen nahodile.

Matrika je psána zpočátku česky s nadpisy rubrik v latině, ale od roku 1714 je veškerý text už jen latinsky. V rozporu s římským rituálem, který předepisoval větnou formu, byl pro záznamy křtů a sňatků hned od založení matriky používán zápis do rubrik. Pro evidenci zemřelých se naopak používal zápis větný, a to až do roku 1754, kdy došlo též k přechodu na přehlednější systém rubrik. Nemanželské děti byly přibližně v letech 1720–1770 zapisovány odděleně od dětí manželských na konec matriky.

Dalším odklonem od římského rituálu byla skutečnost, že v babických oddacích matrikách nebyly zmínky o konání ohlášek, v křestních matrikách se neuvádělo datum narození, ale pouze datum křtu a v matrikách úmrtních byl evidován jen datum pohřbu, nikoli úmrtí. Datum narození se začalo zapisovat teprve roku 1790 a datum úmrtí roku 1791. Teprve v roce 1822 začala být prováděna evidence mrtvorozených dětí, a to prostřednictvím zápisů do rodné i do úmrtní matriky.

Od roku 1771 již byly zavedeny zvláštní matriční knihy pro evidenci křtů, sňatků i úmrtí. Až do roku 1784 byly matriky i nadále vedeny latinsky a údaje ze všech obcí byly zapisovány chronologicky za sebou bez ohledu na místo bydliště. Po tomto datu byl v souladu s již zmíněnými nařízeními pro každou obec vyčleněn v matriční knize zvláštní oddíl a začal být používán nový matriční formulář. Latinu tehdy nahradila němčina, která se udržela až do roku 1870, kdy ji vystřídala čeština.

2.2 Katastry

Krátce po vzniku berní ruly, nejstaršího českého berního katastru z roku 1654, odsouhlasil roku 1655 brněnský zemský sněm, aby se na podobném katastru začalo pracovat i na Moravě. Takzvaná *první lánová vizitace* proběhla v letech 1656–1657, avšak dochovalo se z ní pouze torzo. Usnesením moravského sněmu z roku 1669 začaly práce na *druhé lánové vizitaci*, která se konala v letech 1669 až 1679. Výsledkem byly **lánové rejstříky**, nejstarší

dochovaný moravský katastr. Zachoval se téměř kompletně pro všechna moravská panství a slezské enklávy.⁶

Stejně jako česká berní rula se obě lánové vizitace týkaly pouze rustikálu, tedy půdy, kterou měli v držení poddaní. Nebyl do nich zahrnut majetek v přímém držení vrchnosti (dominikál), který dani nepodléhal, ani královská města. Berní jednotkou byl jeden „lán“, na který se převáděly pole a vinohrady, ale i řemesla.

Pro každé panství byl veden samostatný svazek sepsaný v německém jazyce, obsahující popořadě údaje ze všech obcí a na konci svazku extrakt za celé panství. V rámci obce byly usedlosti zařazeny do čtyř skupin podle hospodářů – staří osedlí, nově osedlí, nově zpustlí a staří zpustlí. V jednotlivých skupinách byly usedlosti řazeny podle velikosti od největší po nejmenší. Každý držitel byl uváděn jménem a v případě, že od uskutečnění první lánové vizitace došlo ke změně, bylo uvedeno i jméno předchozího držitele z roku 1657.

Lánové rejstříky byly používány pro účely zdanění až do tereziánských reforem. Teprve roku 1748 se začalo hovořit o nutnosti rektifikace starého moravského katastru, odstranění nedostatků a zpřesnění evidence. Morava byla opět pozadu za Čechami, kde se na novém katastru pracovalo už od roku 1713 a roku 1749 již vstoupil v platnost pod názvem **tereziánský katastr**. Stejně je nazván i jeho moravský ekvivalent, avšak práce na něm roku 1749 teprve započaly, když bylo vrchnostem nařízeno odevzdat poddanská přiznání (tzv. fase). Paralelně k rustikálnímu katastru vznikala na základě vrchnostenských přiznání z roku 1750 i katastr dominikální jako podklad pro zdanění půdy držené přímo vrchností.

Moravský tereziánský katastr vstoupil v platnost až roku 1760 a platil s krátkou přestávkou v letech 1789–1790 až do roku 1820. Originál katastru je uložen v MZA Brno, přípravný materiál tamtéž pod názvem rektifikační akta.⁷

Měrnou jednotkou katastru byl opět jeden lán a použitým jazykem němčina. Každé panství bylo evidováno v samostatném svazku s po sobě jdoucími údaji z jednotlivých vsí a na konci se sumářem za celé panství. Zaznamenávalo se jméno držitele, názvy jím obdělávaných polí, výměra polí, pastvin, pustin, lad, zahrad a chmelnic, výnosnost luk, rozsah

---

⁶ Originál je uložen v MZA Brno, badatelům jsou však předkládány pouze mikrofilmové kopie. Edičně rejstříky vydal František Matějek ve čtyřech knihách, zvláště pro různé kraje. Pro lesnické panství viz MATĚJEK František (ed.), *Lánové rejstříky jihlavského a znojemského kraje z let 1671–1678*, Praha 1983.

⁷ Edici katastru vydali Jiří Radimský a Miroslav Trantírek v jednom svazku souhrnně pro rustikál i dominikál. RADIMSKÝ Jiří – TRANTÍREK Miroslav (edd.), *Tereziánský katastr moravský (prameny z 2. poloviny 18. století k hosp. dějinám Moravy)*, Praha 1962.

vinic, lesů, rybníků, soupis mlýnů, pil, olejáren, valch, papíren a řemeslníků, údaje o pivní urbuře a vinném šenku, počty městských a předměstských domů a počty chalup. V rámci obce byly jednotlivé usedlosti řazeny podle držebnostního čísla. Údaje z poddanských přiznání ověřovaly na místě vizitační komise.

2.3 Ostatní prameny

Další prameny k dějinám obce Lesonice se nacházejí ve dvou archivech – v MZA Brno a ve Státním okresním archivu v Třebíči (dále SOkA Třebíč) v pobočce v Moravských Budějovicích.

V MZA Brno je uložen fond *Velkostatek Lesonice* (rozsah 1708–1946), který tvoří z největší části písemnosti hospodářsko-účetní povahy z období po roce 1823, starší archiválie jsou v menšině. Pro účely historické demografie jsou využitelné **pozemkové knihy**, které se však pro obec Lesonice dochovaly teprve od roku 1777. Jedná se o pět v kůži vázaných, německy psaných knih, obsahujících zápisy ze všech obcí panství. Obsahově jsou rozděleny podle velikosti nemovitostí, a to na dvě pozemkové knihy dominikalistů z let 1777–1821 a 1808–1884, dvě pozemkové knihy domkařů z let 1808–1885 a 1847–1881, jednu pozemkovou knihu čtvrtlánků z let 1813–1884 a jednu pozemkovou knihu pololánků z let 1777–1883.⁸

Z obsahu různých fondů uložených v SOkA Třebíč a vztahujících se k historii obce Lesonice stojí za zmínku pouze **pamětní kniha obce Lesonice** z fondu *Místní národní výbor Lesonice*.⁹ Je to vlastně obecní kronika, byla založena roku 1920 a vedena až do roku 1982. Je psaná česky, v psaní se postupně vystřídal několik kronikářů. V úvodu kroniky jsou doplněny dějiny obce od poloviny 14. století až po rok 1920, přičemž informace o nejstarší době jsou čerpány převážně z popisu Moravského markrabství od Gregora Wolného¹⁰ a teprve pro období zhruba druhé poloviny 19. století se kronika opírá o údaje místních pamětníků. Od roku 1920 již následují chronologické zápisy o dění v Lesonicích. Pro obec zřejmě nebylo vedení kroniky vždy prioritou, neboť po dvě poměrně dlouhá období let 1935–1951 a 1962–1970 nebyla vůbec vedena. Údaje za druhé období byly později alespoň

---

⁸ MZA Brno, C 17 – Pozemkové knihy, sign. 10265, 10266, 10262, 10263, 10261 a 10260.

⁹ SOkA Třebíč, Místní národní výbor Lesonice, Pamětní kniha obce Lesonice, bez sign.

¹⁰ V případě potřeby jsem proto čerpala raději přímo z WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert, III. Band, Znaimer Kreis*, Brünn 1846.

ve stručnosti doplněny, z prvního období byl dopsán pouze odstavec o osvobození obce v roce 1945.

Prameny k historii obce Lesonice obsahuje také fond *Římskokatolický farní úřad v Babicích*.¹¹ Důležitým zdrojem informací o historii farnosti pro mě byla **farní kronika** „*Protocolum Domesticum*“,¹² vedená v letech 1861 až 1951 pro farnost babickou a s ní spojenou farnost šebkovickou. Kniha v úvodu mapuje velmi podrobně historii obou farností od nejstarších dob, dále obsahuje informace o farní budově a jejím vybavení, nemovitém majetku a zádušním jmění, popis farnosti k roku 1862 a posloupnost farářů od obnovení farnosti roku 1677 až do roku 1939. Zápisy do ní byly prováděny střídavě v latině, němčině a češtině. Kronika je členěna do tematicky zaměřených kapitol, v jejichž rámci jsou zápisy řazeny chronologicky.

O počtu obyvatel Lesonic a okolních vsí vypovídá jediný dochovaný **soupis duší babické farnosti** „*Seelenbeschreibung bey der Pfarre Babitz für das Jahr 1812*“.¹³ Obsahuje německy psaný jmenný soupis obyvatel všech obcí spadajících pod babickou farnost, sepsaný k roku 1812.

Ve farním fondu jsou uloženy také **triplikáty rodných, oddacích a úmrtních matrik** z let 1874–1900. Matriku úmrtní¹⁴ jsem využila v rámci své bakalářské práce pro doplnění dat o osobách zemřelých koncem 19. století, neboť originál matriky zemřelých uložený v MZA Brno obsahuje pouze období let 1846–1898 a originál matriky z novějšího období je badatelsky nepřístupný.

---

¹¹ Fond byl v době, kdy jsem do něj nahlížela, uložen v moravskobudějovické pobočce SOKA Třebíč, ale bylo mi sděleno, že v průběhu roku 2013 má být stejně jako ostatní farní fondy na žádost římskokatolické církve převezen do archivu brněnské diecéze v Rajhradu k trvalému uložení. Ve své bakalářské práci tedy sice v citacích z tohoto fondu uvádím odkazy na SOKA Třebíč, případní zájemci o nahlédnutí do fondu již ale budou muset směřovat do Rajhradu.

¹² SOKA Třebíč, Římskokatolický farní úřad v Babicích, kniha č. 1.

¹³ SOKA Třebíč, Římskokatolický farní úřad v Babicích, kniha č. 5.

¹⁴ SOKA Třebíč, Římskokatolický farní úřad v Babicích, kniha č. 61.

2.4 Literatura

Velké množství informací o historii obce Lesonice poskytují dvě vlastivědné publikace. První je kniha **Moravskobudějovicko Jemnicko**,¹⁵ která vyšla jako 65. svazek Vlastivědy moravské. Zabývá se přírodními poměry, kulturou a historií oblasti kolem měst Moravské Budějovice a Jemnice. Každé obci je též věnováno několik samostatných stran, kde je popsána její historie a vývoj od nejstarších dob až do 90. let 20. století.

Dvoudílná kniha **Jaroměřicko: Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí** od Aloise Plichty¹⁶ sice pojednává o regionu sousedícím s tím moravskobudějovickým, ale věnuje se také lesonickému panství, protože součástí tohoto panství bylo i několik obcí z okolí Jaroměřic nad Rokytnou. Období 18. a 19. století je popisováno ve druhém dílu této knihy, přičemž z informací vztahujících se k obci Lesonice se autor nejvíce zaměřil na dějiny babické farnosti a na události čtenářsky zajímavé, jimiž jsou spory poddaných s vrchností.

Právě jednomu z těchto sporů je věnovaná útlá kniha **Selské povstání na lesonickém panství v roce 1775** od Vlastimila Smetany.¹⁷ Autor v ní popisuje velmi podrobně a s doslovnými citacemi různých archivních pramenů vše týkající se lesonické vzpoury a věnuje se i historii panství v období 17. a 18. století.

Mnoho zajímavých údajů o dějinách Lesonic od nejstarších dob až do 19. století podává práce Jaroslava Sadílka **Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce**.¹⁸

Údaje pro dokreslení dějin obce a panství mi poskytly také dvě německy psané místopisné knihy – třetí díl **Markrabství moravského** od Gregora Wolného popisující kraj Znojemský¹⁹ a taktéž třetí díl **Topografie markrabství moravského** od Františka Josefa Schwoye, který pojednává o kraji Přerovském, Znojemském a Jihlavském.²⁰

---

¹⁵ NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko Jemnicko*, Brno 1997.

¹⁶ PLICHTA Alois, *Jaroměřicko: dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I a II*, Jaroměřice nad Rokytnou 1994.

¹⁷ SMETANA Vlastimil, *Selské povstání na lesonickém panství*, Lesonice 2005.

¹⁸ Kniha byla vypracována na zakázku obce Lesonice a je k dispozici ke stažení na oficiálním webu obce. SADÍLEK Jaroslav, *Lesonice – Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce*. [online] Olešnice na Moravě 2008 [cit. 20.9.2013]. Dostupný z WWW: <<http://www.lesonice.cz/index.php?&desktop=clanky&action=view&id=8>>.

¹⁹ WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren*, Brün 1846.

²⁰ SCHWOY Franz Joseph, *Topographie vom Markgrafthum Mähren, Dritter Band, Prerauer, Znaimer und Iglauer Kreis*, Wien 1794.

Při zpracování dat excerptovaných z archiválií jsem využila příručky pro genealogy od Henryho Pohanky,²¹ Kristoslava Řičaře²² a Boleslava Lutonského.²³ Zejména kniha prvního jmenovaného obsahuje velmi mnoho informací; kromě návodů jak nakládat s prameny a jak si počínat při genealogické práci v ní nalezneme i slovníčky latinských a německých názvů povolání, příčin úmrtí a výrazů souvisejících s narozením a sňatkem. Dále mi prokázaly velkou službu specializované slovníky pro genealogy od Václava Kasalického²⁴ a Boleslava Lutonského.²⁵

Při demografickém rozboru jsem se řídila knihou **Základy historické demografie** od Eduarda Maura,²⁶ který je zároveň i autorem studií o vývoji matrik a matričního zápisu v českých zemích²⁷ a o způsobu zpracování matrik pro účely historické demografie.²⁸ Pro náhled na dějiny českých i jiných evropských zemí z historicko-demografického hlediska, lepší pochopení některých jevů a postupů používaných při práci historického demografa mi sloužily odborné publikace Ludmily Fialové²⁹ a Pavly Horské.³⁰

---

²¹ POHANKA Henry, *Sám proti toku času aneb s genealogií k vlastním kořenům*, Litvínov 2002.

²² ŘIČAŘ Kristoslav, *Občanská genealogie. Základy rodopisné práce*, Praha 2000.

²³ LUTONSKÝ Boleslav – MELICHAR Rudolf a kol., *Základy genealogie 1,2*, Praha 1999.

²⁴ KASALICKÝ Václav – LUTONSKÝ Boleslav, *Německo-český slovník pro genealogy*, Praha 1997.

²⁵ LUTONSKÝ Boleslav – ČERNÝ Jaroslav, *Latinsko-německo-český slovník nemocí, úrazů a příčin smrti a výrazů s nimi souvisejících (nejen) pro genealogy*, Praha 1995.

²⁶ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1983.

²⁷ MAUR Eduard, *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, in: Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, Plzeň 1969, s. 75–90. TÝŽ, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Traditio et Cultus. Uspořádala Zdeňka Hledíková, Praha 1993, s. 163–176. TÝŽ, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, in: Historická demografie 6, 1972, s. 40–59.

²⁸ TÝŽ, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, in: Sborník archivních prací 20, 1970, s. 425–457.

²⁹ FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.

³⁰ HORSKÁ Pavla a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.

3 Dějiny obce Lesonice a farnosti Babice

3.1 Dějiny obce a panství

Lesonice jsou obec s 474 obyvateli.³¹ Leží v moravské části kraje Vysočina na západě okresu Třebíč, zhruba 7,5 kilometru severozápadně od města Moravské Budějovice.

Název obce je odvozen od jména Lesoň, byla to tedy „ves lidí Lesoňových“. Nejstarší písemná zmínka o ní je z roku 1190 v zakládací listině louckého kláštera, v níž je mezi zbožím, které znojemský údělný kníže a tehdejší český panovník Konrád Ota daroval nově vzniklému klášteru, uváděn i jeden lán v Lesonicích.³² Od konce středověku se obec nazývala Horní Lesonice, kvůli odlišení od nedaleké menší vsi Dolní Lesonice. Pro tu se ale ujalo nyníější zdobnělé pojmenování Lesůňky, a tak přívlastek „Horní“ postupně z názvu Lesonic opět vymizel.³³ V České republice jsou ještě jedny Lesonice v okrese Znojmo, poblíž Moravského Krumlova. Obce se ale liší svým historickým německým názvem – ty na Třebíčsku se jmenovaly Lessonitz, zatímco ty na Znojemsku Lisnitz.³⁴

Ve středověku se v Lesonicích nacházela tvrz s dvorem. Ves postupně vlastnilo několik šlechtických rodů, z nichž některé se psaly s přídomkem „z Lesonic“. Od roku 1364 držel Lesonice rod „z Jakubova“, příbuzní pánů z Pernštejna. Roku 1408 se majiteli vsi stali příslušníci rodu „z Ertišovic“ a v roce 1520 přešla vesnice do rukou vladyckého rodu Hrubšických z Čechtína, který měl Lesonice v držení po většinu 16. století.³⁵ Sňatkem s vdovou po posledním Hrubšickém získal Lesonice roku 1610 protestantský šlechtic Zdeněk z Roupova, který se po vyhlášení Obnoveného zřízení zemského rozhodl emigrovat a veškerý svůj zdejší majetek prodal. Tak se ves dostala do vlastnictví rodu Věžníků z Věžník a setrvala v něm po několik desítek let.³⁶

---

³¹ Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2013 [online]. [cit. 18. září 2013]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/50002DF52B/\\$File/13011303.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/50002DF52B/$File/13011303.pdf)>.

³² NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 617. Text listiny viz FRIEDRICH Gustav (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, Praha 1904–1907, s. 299–301.

³³ Objevuje se ještě v Tereziánském katastru, ale v matrikách farnosti Babice nebyl použit ani jednou.

³⁴ WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 372 a 349.

³⁵ NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 617.

³⁶ SADÍLEK Jaroslav, *Lesonice – Historický vývoj*, s. 26–33.

Právě Věžníkové vytvořili jádro pozdějšího rozsáhlého lesonického panství. Jimi zakoupený hornolesonický statek sestával z vesnic Lesonice, Cidlina a Babice. K němu přikoupili ještě statek šebkovský s vesnicemi Šebkovicemi, Lesůnkami a Milaticemi a další statek Červený Martínkov, na jehož území byla vedle Martínkova později ještě obnovena pustá ves Horky. Správním centrem vzniklého panství se staly Lesonice, kde tou dobou již místo původní tvrze stál renesanční zámek. V obci se tehdy nacházel ještě pivovar, mlýn a hospodářský dvůr, jehož součástí byl i ovčín.³⁷

Celý region velmi silně zasáhla třicetiletá válka a obzvláště lesonické panství patřilo mezi ta, která se nemohla z jejích následků dlouho vzpamatovat. Jen v samotných Lesonicích z předválečných devatenácti zemědělských usedlostí osm zpusťlo a všechny zůstávaly pusté ještě roku 1671, tedy třidvacet let po konci války.³⁸

Kvůli zadlužení prodali Věžníkové roku 1680 celé pracně vytvořené panství italskému hraběti Pavlovi Morzinovi a od jeho dědice je o devět let později odkoupil původem rakouský hrabě Karl Gottlieb von Aichbüchel.³⁹ On a jeho potomci drželi lesonické panství po větší část 18. století. Teprve za jejich působení se Lesonice vzpamatovaly z válečných útrap a nastala doba jejich obnovy a rozvoje. Nejpozději v první polovině 18. století byl v obci zřízen vrchnostenský lihovar, potašárna a cihelna. Většina obyvatel se živila zemědělstvím, hodně jich zaměstnával zdejší hospodářský dvůr. Málo ale nebylo ani zástupců různých řemesel. V obci byl pekař, mlynář, kovář, dva hostinští, bednář, kolář, truhlář, zedník, krejčí i obuvník, o zdravotní stav obyvatel celého panství pečoval panský ranhojič.⁴⁰

Ještě před koncem 17. století přikoupili Aichbüchelové statky slavický a ratibořický a roku 1720 statek výčapský.⁴¹ Lesonické panství, které se tak rozšířilo o vsi Slavice, Mikulovice, Ratibořice, Boňov, Vacenovice a Výčapy, tím bylo dotvořeno do konečné podoby, která se již v budoucnu neměnila.

Po úmrtí posledního mužského člena rodu Aichbüchelů odkoupil roku 1772 panství manžel jedné z dědiček, maďarský hrabě František Nadásdy. Za tohoto majitele propuklo

---

³⁷ SADÍLEK Jaroslav, *Lesonice – Historický vývoj*, s. 33.

³⁸ NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 619.

³⁹ V nejstarší matrice farnosti Babice sign. 10011 je rodové příjmení nejčastěji uváděno ve formě „Aichpichl“.

⁴⁰ WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 372.

⁴¹ SMETANA Vlastimil, *Selské povstání*, s. 21.

na panství v červenci roku 1775 selské povstání, které vyvrcholilo střetem nevolníků s vojáky před lesonickým zámkem a vyžádalo si životy několika poddaných.⁴²

Od Nadásdyho koupil panství svobodný pán Kryštof Stäckelberg, který je prodal roku 1810 Nadásdyho dceři, hraběnce Terezii von Trauttmansdorf. Od té je roku 1823 zakoupil hesenský kurfiřt Vilém II. pro svou tehdejší milenkou a pozdější druhou manželku, hraběnkou Emilií von Reichenbach.⁴³ Ona a její potomci se poté psali s přídomkem Reichenbach-Lessonitz. Posledním majitelem lesonického velkostatku byl od roku 1929 syn hraběnky Pavlína von Reichenbach-Lessonitz, princ Udo Löwenstein-Wertheim-Freudenberg, jemuž byla část pozemků zestátněna za prvorepublikové pozemkové reformy, a zbytek velkostatku byl zkonfiskován roku 1945.⁴⁴ V prostorách lesonického zámku dnes sídlí malotřídní základní škola, mateřská škola a zdravotnické středisko.

3.2 Počet obyvatel obce

Roku 1672 bylo v Lesonicích obsazeno jen devět zemědělských usedlostí a dva domky bez pozemků, osm usedlostí bylo pustých. V dalších šesti domcích, postavených vrchností, bydleli panští zaměstnanci.⁴⁵ I pokud bychom optimisticky počítali deset obyvatel na jedno stavení, měla by obec v té době jen asi 170 obyvatel.⁴⁶

Po osmdesáti letech, roku 1754, bylo již v Lesonicích zemědělských statků sedmnáct, k tomu čtyři chalupy, jeden mlýn, jedna hospoda a evidováno bylo též pět podruhů.⁴⁷ Nárůst tedy mohl činit asi 40 %. K velkému rozšíření ubytovacích kapacit došlo zejména v poslední dekádě 18. století, kdy vrchnost povolila stavbu většího množství nájemních domků.⁴⁸

---

⁴² Nejrozsáhleji o této události pojednává V. Smetana. Viz SMETANA Vlastimil, *Selské povstání*, 68 s.

⁴³ VON PETERSDORFF Herman, *Wilhelm II., Kurfürst von Hessen*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Leipzig 1898, s. 77.

⁴⁴ NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 619.

⁴⁵ MZA Brno, D 1 – Lánové rejstříky, kniha č. 124.

⁴⁶ Podle pozdějších údajů o počtech domů a obyvatel připadalo v Lesonicích v 19. století na jeden dům zhruba 7–8 osob (viz tabulka č. 2), což by při 17 obydlených domech odpovídalo cca 119 až 136 obyvatelům.

⁴⁷ MZA Brno, D 4 – Tereziánský katastr, kniha č. 184.

⁴⁸ V letech 1792–1797 bylo postaveno 20 nájemních domků, přičemž nejčastěji bylo povolení ke stavbě udělováno roku 1797. Viz MZA Brno, C 17 – Pozemkové knihy, sign. 10265.

V poslední čtvrtině 18. století a ještě počátkem 19. století žilo v Lesonicích kolem 430 osob. Zhruba v první čtvrtině 19. století se jejich počet přehoupl přes pomyslnou hranici pěti set a po většinu času se již držel nad ní. Na nárůstu populace se přitom po celou dobu nepodíleli pouze starousedlíci, ale také nově příchozí, kteří se do obce stěhovali za prací. Ke konci století měla obec již téměř šest set obyvatel.

Tabulka 2. Počet obyvatel obce Lesonice⁴⁹

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1783	423	43
1812	439	67
1834	536	77
1843	555	67
1862	557	67
1869	497	68
1880	533	74
1890	526	77
1900	595	81

3.3 Církevní správa

Církevní správou spadají Lesonice pod římskokatolickou faru v nedalekých Babicích. Ve sledovaném období patřila farnost do děkanátu jaroměřického se sídlem v Jaroměřicích nad Rokytnou, který náležel nejprve pod olomouckou diecézi a od roku 1777 pod nově zřízenou diecézi brněnskou. Existence babického kostela je v pramenech doložena již roku 1349.⁵⁰ Do původní babické farnosti patřily obce Babice, Lesonice, Cidlina, Bolíkovice a Martinice, poslední jmenovaná ale zanikla za třicetileté války. Od 16. století sdílela farnost osudy se sousední farností šebkovickou, s níž byla posléze koncem 17. století spojena.

⁴⁹ Údaje byly převzaty: pro rok 1783 ze SCHWOY Franz Joseph, *Topographie vom Markgrafthum Mähren*, s. 346; pro rok 1812 SOKA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 5; pro rok 1834 WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 372; pro rok 1843 NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 619; pro rok 1862 SOKA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 1; pro zbývající roky RŮŽIČKOVÁ Jiřina – ŠKRABAL Josef, *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, I. díl*, Praha 2006. s. 588–589.

⁵⁰ NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko*, s. 522.

Podle farní kroniky přestoupilo obyvatelstvo obou farností v polovině 16. století na evangelickou víru. Až do bitvy na Bílé hoře byla většina zdejších obyvatel nekatolíci, ve farní kronice jsou označováni jako „luteráni“.⁵¹ Babický kostel byl rozdělen stavební úpravou na dvě části a konaly se v něm současně bohoslužby katolické i protestantské. Ještě kolem roku 1670, tedy padesát let po začátku rekatolizace Moravy, prý zde bylo „víc Luteránů než křesťanů“.⁵² Jistě na tom měla lví podíl skutečnost, že od roku 1630 byly obě farnosti, šebkovická i babická, neobsazeny a církevní správa byla prováděna od roku 1657 z Rokytnice nad Rokytnou a od roku 1670 z Moravských Budějovic.

Teprve roku 1677 bylo rozhodnuto o obnovení samostatné farnosti, pro kterou byl jmenován nový farář Jan Wilhert, a to dohromady pro farnost babickou i šebkovickou. Fara byla původně umístěna v Šebkovicích, ale kvůli nevyhovujícím podmínkám byla přeložena do Babic, babický kostel byl roku 1687 povýšen na farní a šebkovický se stal filiálním. Roku 1689 nechal nový majitel panství hrabě Aichbüchel babický kostel přestavět a nově vysvětit, přičemž došlo ke změně původního patrocina ze Zvěstování Panny Marie na Nejsvětější Trojici.⁵³

Teprve v prosinci 1705 založil farář Jan Kryštof Kubetius nejstarší dochovanou matriční knihu, do které zahrnul i zápisy o křtech od roku 1701, převzaté z podkladů svého předchůdce. Jiné záznamy podle všeho do té doby vedeny nebyly. Farnost tehdy tvořily obce Babice, Cidlina, Lesonice, Bolíkovice a tři vesnice z šebkovické farnosti: Šebkovice, Loukovice a Milatice. Od první poloviny 18. století mezi ně přibyla ještě nově založená osada Horní Lažany.

Od roku 1806 byla při babickém kostele provozována škola, kterou navštěvovaly děti z okolních vsí, včetně lesonických. Roku 1863 byl babický kostel kompletně přestavěn v novobarokním stylu. Počátkem 20. století zde působil jako kooperátor básník Jakub Deml.⁵⁴

---

⁵¹ SOkA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 1.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

Tabulka 3. Soupis babických farářů podle farní kroniky⁵⁵

Farář	Doba působení
Jan Wilhert	1677–1683
Jan Skopalý	1683–1690
Duchoslav Šlechta	1690–1705
Jan Kryštof Kubetius	1705–1713
Fara neobsazena <u>administrátoři:</u> Jan Schober Bernard Bacher Ignác Vojtěch	1713–1718
Pavel Antonín Nečas	1718–1759
Jan Kratzmann	1759–1759
František Tkaný	1759–1777
Josef Jarošek	1777–1790
Fridrich Josef Snirch	1790–1817
Jakob Schreck	1817–1818
Ignác Chornitzer	1818–1834
František Osecký	1834–1858
Josef Veselý	1858–1887
Jan Chvátal	1888–1895
Josef Ševčík	1895–1911
Jindřich Svoboda	1912–1925
Josef Pánek	1925–1938
Jindřich Hladík	1939–?

⁵⁵ SOkA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 1.

3.4 Národnostní a náboženské složení obce

Obyvatelstvo Lesonic bylo převážně českého původu. Již od počátku vedení matrik se ale v záznamech mezi typicky českými příjmeními typu Janusta, Krásný nebo Smetana objevují i příjmení německy znějící – Steinbrenner, Zwingrauf, Pergl, Weissgärber.

V nejstarším období u většiny z těchto osob není možné dohledat, odkud do Lesonic přišly, a jenom podle příjmení nelze jednoznačně určit jejich původ. Vzhledem k tomu, že majiteli panství byli již od konce 17. století sami cizinci, však pokládám za pravděpodobné, že si sem přiváděli služebníky a úředníky ze své domoviny – z oblasti dnešního Rakouska a Německa – což lze pro novější období doložit i matričními záznamy. Někteří přišli z okolních moravských městeček, v nichž byla část obyvatelstva německého původu.

Podle matrik byly osoby s cize znějícím příjmením nejčastěji úředníci, ranhojiči, panští sluhové, kočí, myslivci a zahradníci mající na starost zámeckou zahradu, ale také obchodníci, hostinští, řezníci a sládkové – vykonávali tedy vesměs „lepší“ povolání. Ti s českým příjmením se zase ponejvíc živili zemědělstvím a různými řemesly.

Přestože ještě ve druhé polovině 17. století je ve farnosti zmiňována existence většího počtu nekatolíků, v 18. a 19. století už byla obec Lesonice po náboženské stránce homogenní. Rekatolizace tu uspěla do té míry, že po vydání tolerančního patentu roku 1781 se nikdo z obyvatel farnosti nepřihlásil k žádnému z nově povolených nekatolických vyznání.⁵⁶

Teprve po roce 1823, kdy se panství dostalo do vlastnictví rodiny Reichenbach-Lessonitz z německého Hessen-Kasselu, jejíž příslušníci byli evangelického vyznání, se v matrikách objevuje několik evangelíků. Helvétského vyznání byla rodina inspektora Theodora Kranze, kterého vyslali noví majitelé do Lesonic ze své domoviny koncem 20. let 19. století. Od 40. let byl zámeckým správcem Kristián Propst původem z Hamburku, příslušník církve luterské. Jeho žena byla ale katolička a děti byly vychovávány v její víře. K roku 1862 je ve farní kronice uvedeno, že v celé farnosti je jen pět osob nekatolického vyznání, a to v Lesonicích na zámku.⁵⁷ Jednalo se o rodinu vedoucího palírny v lesonickém velkostatku Jakuba Ritze, evangelíka helvétského směru. Roku 1878 se sem ze Slovenska přivdala evangelička Karolína Křížková, ale její manžel, panský zahradník Heinrich Zeller,

---

⁵⁶ *Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Morava. Kraj III. Znojmo, Praha 1988.*

⁵⁷ SOkA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 1.

byl katolík a děti taktéž. Ve všech případech se tedy jednalo o panské zaměstnance, většinou úředníky, kteří žili v Lesonicích jen několik let, než byli přeřazeni jinam.

Židé se v Lesonicích objevují jen sporadicky. Na přelomu 18. a 19. století je na konci rodné matriky poznámka o narození tří dětí Žida Wolfa v Lesonicích,⁵⁸ roku 1834 je pak v „židovské matrice“ na konci matriční knihy uvedeno jen narození jediného dítěte, Salomona Herrmanna Schnecka, jehož otec v Lesonicích obchodoval s kořením a pálenkou.⁵⁹ Roku 1862 už ale podle farní kroniky v celé farnosti nebyl ani jediný Žid.⁶⁰

---

⁵⁸ MZA Brno, E 67 – Sběrka matrik, sign. 10012, s. 451.

⁵⁹ MZA Brno, E 67 – Sběrka matrik, sign. 10014, s. 385.

⁶⁰ SOkA Třebíč, Farní úřad Babice, kniha č. 1.

4 Sňatečnost

Sňatek patřil mezi důležité milníky v životech našich předků. Znamenal osamostatnění se, založení nové rodiny a vlastní domácnosti. Původně se jednalo o záležitost světskou, kdy za nejdůležitější a právně závazný byl považován vzájemný manželský slib snoubenců, učiněný přede svědky. Teprve tridentský koncil prohlásil s definitivní platností za platné pouze církevní sňatky, tedy ty uzavřené knězem a v kostele.⁶¹

Ke svatbě nebylo nutné svolení rodičů, ačkoli tradice ho vyžadovala a sňatkem proti jejich vůli mohli mladí lidé riskovat rozkmitření s rodiči. Až do zrušení nevolnictví Josefem II. dekretem z 1. listopadu 1781 byl ale zapotřebí jiný souhlas – od vrchnosti. Ta této své výsady využívala v případech, kdy potřebovala regulovat počet chudých obyvatel na svém panství, a tak lidem, kteří nebyli dostatečně majetní, sňatky prostě nepovolovala.⁶² Nemožnost oženit se či vdát totiž většinou znamenala, že dotyčný zůstal bezdětný – drtivá většina dětí se rodila v manželství a případné nemanželské děti i jejich matky nebyly společností přijímány nijak vlídně. Přestože zmíněný dekret Josefa II. rušil povinnost žádat vrchnost o povolení ke svatbě, faráři je i po tomto datu nadále od snoubenců požadovali a situace se nezlepšila ani po zrušení poddanství roku 1848, kdy právo udělovat povolení k sňatku přešlo nejprve na obecní samosprávy a poté na okresní úřady. Až roku 1869 byla tato byrokratická povinnost definitivně odbourána.⁶³

Josef II. rovněž odebral církvi právo rozhodovat o manželských sporech a převedl ho na státní soudy. Církev je sice roku 1855 získala zpět díky konkordátu uzavřenému mezi rakouskou vládou a Vatikánem, ten byl ale po patnácti letech zrušen.⁶⁴ Roku 1811 byl zákonem stanoven minimální věk nutný pro vstup do manželství, a to na 24 let. Pokud chtěl někdo uzavřít sňatek před dosažením této věkové hranice, musel k tomu mít souhlas svého zákonného zástupce. Zvláštní omezení měli státní zaměstnanci, kterým uděloval svolení ke sňatku jejich nadřízený – nejčastěji bylo nutné, aby dotyčný dosáhl určitého služebního postavení. Kromě státních i městských úředníků to platilo třeba i pro učitele

---

⁶¹ GRULICH Josef, „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku, in: Historická demografie 24, Praha 2000, s. 73.

⁶² FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva*, s. 159.

⁶³ *Tamtéž*, s. 161.

⁶⁴ HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 267–268.

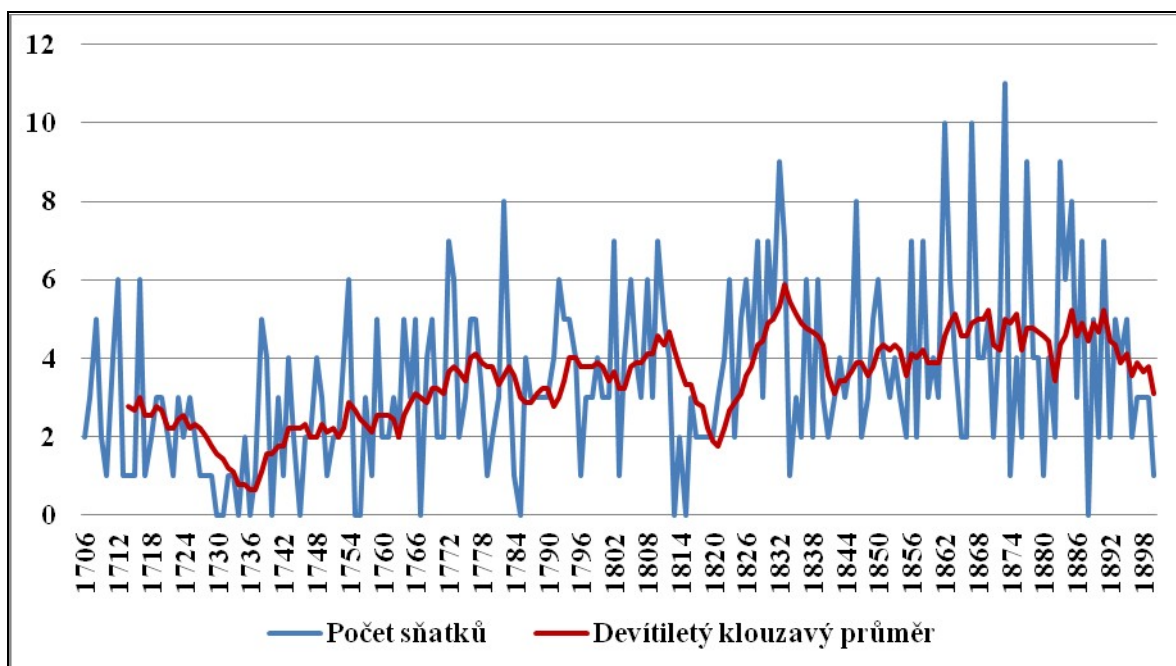
či četníky. Povolení oženit se nebyla udělována ani mužům, kteří ještě nebyli u odvodu, a mohlo se tedy stát, že budou později povoláni k vojenské službě.⁶⁵

Kromě církevních a státních zákazů a nařízení měla na vývoj sňatečnosti vliv zejména momentální hospodářská situace a různé krize, které naše předky postihovaly, ať už se jednalo o válečný stav, neúrodu nebo epidemii některé tehdy ještě smrtelné nemoci.

4.1 Počty sňatků

Záznamy o sňatcích pro celou babickou farnost, a tedy i pro obec Lesonice, jsou k dispozici od ledna roku 1706. Do počtu uzavřených sňatků jsou zahrnuty ty, kdy aspoň jeden ze snoubenců pocházel z Lesonic, nebo měl tuto obec uvedenu jako své momentální bydliště. Jelikož Lesonice byly centrem správy panství, nacházel se zde panský velkostatek, pivovar i lihovar, přicházeli sem za prací lidé obou pohlaví, a tak nebyly neobvyklé ani případy, že zde uzavřeli sňatek snoubenci, z nichž ani jeden nepocházel z Lesonic.

Graf 1. Počty sňatků obyvatel Lesonic v 18. a 19. století

⁶⁵ FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva*, s. 161.

Celkem se ve farnosti Babice v letech 1706–1900 konalo 665 sňatků, které vyhovovaly výše uvedeným kritériím. První polovina 18. století byla na sňatky nejnchudší – celkem 93 svateb – zatímco v následujících padesáti letech to již bylo 162 sňatků, tedy téměř dvojnásobek. Průměrně se v Lesonicích odehrály v letech 1706–1750 jen dvě svatby ročně, zatímco v následujících obdobích již průměr činil přes tři svatby za rok.

Nejvíce osob vstoupilo do stavu manželského ve druhé půli 19. století, kdy bylo uzavřeno 213 sňatků. V období 1706–1800 se navíc vyskytlo 10 roků, kdy lesoničtí neslavili ani jednu svatbu, zatímco v následujících sto letech byly takovéto výpadky již jen tři, z toho dva ke konci napoleonských válek. To ovšem neznamená, že by se v těchto letech nikdo z obyvatel Lesonic neoženil či nevdal – svatba se totiž mohla konat v bydlišti partnera či partnerky z jiné farnosti. Nejmenší zájem o vstup do manželství měli obyvatelé Lesonic ve 30. letech 18. století, kdy byly hned čtyři „prázdné“ roky: 1730, 1731, 1734 a 1736.

V 18. století se největší počet svateb odehrál v roce 1782, kdy se bralo osm novomanželských dvojic. Druhý nejobsazenější byl rok 1772 se sedmi svatbami, z nichž ve dvou případech se ženili vdovci, kteří přišli o manželku během hladomoru, který ve vsi řádil v první polovině roku. Jinak lze zvýšený počet svateb v tomto a následujícím roce přičíst na vrub spíše radosti ze života po přestálých útrapách nežli touze opatřit si po ovdovění nového životního partnera.

V 19. století se celkově konalo více svateb do roka než ve století předešlém. Nejvíce jich bylo roku 1873, kdy se pro vstup do manželství rozhodlo jedenáct párů. V letech 1862 a 1867 to bylo shodně po deseti párech a v letech 1832, 1877 a 1883 po devíti párech. Ve většině případů však nelze vysledovat, co bylo impulsem pro tak náhlé zvýšení počtu sňatků v daném roce.

Roku 1867 měly na rozhodnutí pro vstup do manželství patrně vliv válečné události předchozího roku, kdy během prusko-rakouské války táhlo okolím Lesonic ustupující rakouské vojsko a u nedalekého Martínkova dokonce došlo ke střetu mezi rakouskými a pruskými vojáky.⁶⁶ Příchod vojska navíc doprovázela i epidemie cholery, která se ale ve vsi neprojevila zvýšeným počtem sňatků vdovců a vdov, neboť většina tehdy zemřelých obyvatel byli panští zaměstnanci nepocházející z Lesonic, jejichž ovdovělé manželky se patrně vrátily zpět do původního bydliště.

---

⁶⁶ SOkA Třebíč, Místní národní výbor Lesonice, Pamětní kniha obce Lesonice, bez sign.

Naopak po epidemii cholery v říjnu 1832 se ještě téhož roku znovu oženili všichni čtyři čerství vdovci. Předčasná ztráta manželky byla důvodem i pro vysoký počet sňatků v roce 1873, kdy mezi snoubenci byli čtyři vdovci a jedna vdova.

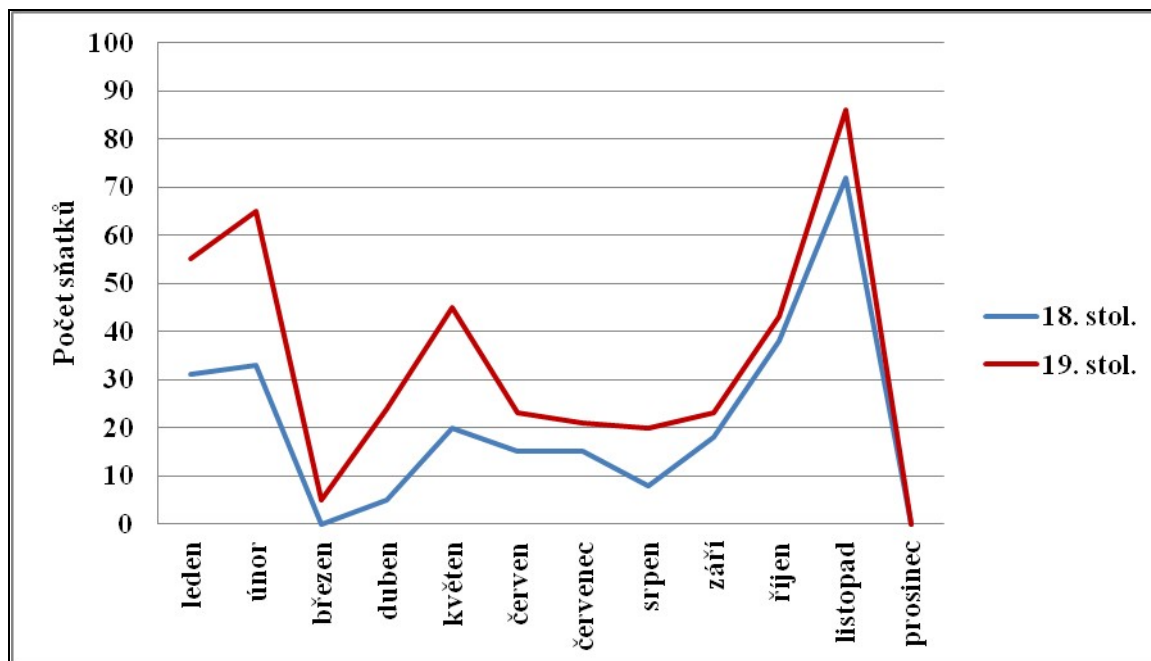
Zcela výjimečně se stávalo, že v některých rodinách ve stejný den uspořádali svatbu hned dvěma dětem najednou. Tak 25. ledna 1711 lesonický hospodský Tomáš Schaffelhofer ženil syna Matese a zároveň vdával dceru Justinu. Dcera se provdala za Bartoloměje Tomka ze Slavic, zatímco syn si vzal za ženu místní rodačku Annu, dceru Jiříka Šmída. Dne 2. února 1839 slavily svatbu hned dva sourozenecké páry – Matěj Kratochvíl, majitel lesonického čtvrtlánu č. p. 25, si bral Františku Kolářovou, dceru mlynáře z Milatic, zatímco nevěstin starší bratr Martin Kolář, kolářský mistr a majitel domku č. p. 52 v Lesonicích, se ženil se sestrou ženicha Marií Kratochvílovou. Do třetice pak vstoupily ve stejný den do manželství dne 6. května 1845 dvě z dcer lesonického čtvrtlánika Josefa Böhma – starší Františka si vzala Josefa Pánka, syna lesonického půllánika, mladší Antonie zase Václava Šalandu, držitele půllánu v Lesonicích s č. p. 18. Jak je vidět, jednalo se ve všech případech o movitější rodiny, takže spíše než snaha ušetřit za každou cenu mohla být motivací pro dvojitou svatbu třeba touha uspořádat „velkou“, nákladnou veselku, jaké by si i dobře situovaná rodina těžko mohla dovolit dvě, kdyby musela financovat každou z nich zvlášť.

4.2 Sezónní rozložení sňatečnosti

Sňatek byl z nejvýznamnějších životních událostí v životě našich předků jedinou, jejíž přesné datum si účastníci měli možnost vybrat. Nemohli se ale rozhodovat zcela volně, protože se museli řídit církevními předpisy a na vesnici navíc také zákonitostmi hospodářského roku. Nebyl tedy například nejlepší nápad uspořádat oddávky v době žní – svatba se přece nedala jen tak odbýt, svatební veselí trvalo několik dnů, a tak bylo důležité, aby ve zvoleném termínu bylo na vše dost času.

Graf 2. Sezónní rozložení počtu sňatků

(absolutní počty)

Církevní nařízení určující, kdy se svatby mohou a nemohou konat, byla v Lesonicích přísně dodržována. V době adventu se zde za celých dvě stě let neodehrála ani jediná svatba. Stejně pečlivě se dodržovala i předvelikonoční postní doba, dokonce do té míry, že bylo takřka vyloučeno uspořádat svatbu v březnu, přestože v některých letech by to církevnímu právu neodporovalo – to když díky pohyblivému datu Velikonoc nastal první den půstu až několik dnů po začátku března. První březnová svatba se odehrála teprve roku 1810 a celkem se až do roku 1900 konalo v tomto měsíci pouhých pět svateb, každá nejméně dva dny před zahájením půstu. Také duben nepatřil zpočátku mezi oblíbené měsíce, patrně ze stejného důvodu jako březen – v některé roky totiž připadal konec půstu až na druhou polovinu dubna. Mnohem častěji byl ale celý duben nebo alespoň jeho větší část už dobou povelikonoční, čehož však začali obyvatelé Lesonic hojněji využívat až po roce 1800. Do té doby se v dubnu konalo jen pět svateb, v během následujících sta let jich ale bylo ještě 24, díky čemuž nakonec duben co do oblíbenosti předběhl měsíc srpen.

Nejoblíbenější byl mezi snoubenci listopad – v něm si během sledovaných dvou set let řeklo své „ano“ hned 160 novomanželských dvojic. Na druhém místě se s velkým odstupem umístil únor s 98 svatbami. Velký zájem byl mezi snoubenci i o měsíce předcházející oběma výše zmíněným, tedy o leden (86 svateb) a říjen (80 svateb). Oblíbenost podzimních termínů lze vysvětlit tím, že již byly ukončené zemědělské práce a tím pádem zbyl konečně čas

i na zábavu. Díky sklizni byl navíc k dispozici dostatek potravin pro uspořádání svatební oslavy. Svou roli mohla hrát i snaha stihnout svatbu ještě před začátkem adventu. Opozdilci pak vstupovali do manželství až po Novém roce, kdy hned na Tři krále, tedy 6. ledna, začínal masopust. Tato doba všeobecného veselí, hodování a tanečních zábav zřejmě mnoha lidem připadala pro vystrojení svatby jako stvořená. Radostné období končilo Popeleční středou, která byla prvním dnem půstu.

Květen je tradičně považován za měsíc pro svatby nevhodný. Dodnes se traduje pořekadlo „svatba v máji, do roka máry“, které má odrazovat snoubence od vstupu do manželství v tomto měsíci. V Lesonicích na ně ale příliš nedbali a květen byl s 65 svatbami co do oblíbenosti v pořadí hned za říjnem. Nejméně využívané bylo období od června do září, které bývalo obdobím žní a na ně navazujících polních prací. V Lesonicích jako vesnici, jejíž obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím, zaměstnávaly práce na poli převážnou část populace, které tak na svatební radovánky již nezbyl čas a energie. Z měsíců, na které nepřipadaly žádné církevní zákazy, se nejméně svateb konalo v srpnu, který si pro vstup do manželství zvolilo za celé sledované období pouze 28 novomanželských párů.

4.3 Sňatková migrace

Z 665 sňatků, které obyvatelé Lesonic uzavřeli v rámci babické farnosti, bylo pouze 132 (tedy 19,8 %) takových, kdy oba snoubenci pocházeli z Lesonic. V případě, že z obce pocházel jen jeden ze snoubenců, to byla častěji nevěsta. Takových svateb se odehrálo 298, zatímco sňatků, kdy místní byl jen ženich, bylo pouze 160. Souvisí to se zvykem pořádat svatbu v bydlišti nevěsty. Při zbývajících 75 sňatcích pak nebyl původem z Lesonic ani ženich, ani nevěsta – jednalo se vesměs o panské úředníky, čeledíny, děvečky či jiné pracovní síly z místního velkostatku.

Pokud nevěsta nebyla zdejší, pocházela nejčastěji z některé jiné obce v rámci babické farnosti, tyto případy tvořily 15,9 % z celkového počtu svateb. Z vesnic na lesonickém panství, které spadaly pod jiné farnosti, přišlo dalších 7,2 % nevěst. Celkem to bylo 154 žen a dívek, z nichž 22,7 % pocházelo z Babic, 13,6 % z Cidlíny a 13 % ze Šebkovic. Z jiného panství na Moravě bylo 8,9 % novomanželek. Devět nevěst pocházelo z Čech, tři z území dnešního Rakouska a jedna ze slovenských Uher. Nejčastěji bylo původní bydliště nevěsty vzdálené od Lesonic maximálně 10 až 12 kilometrů.

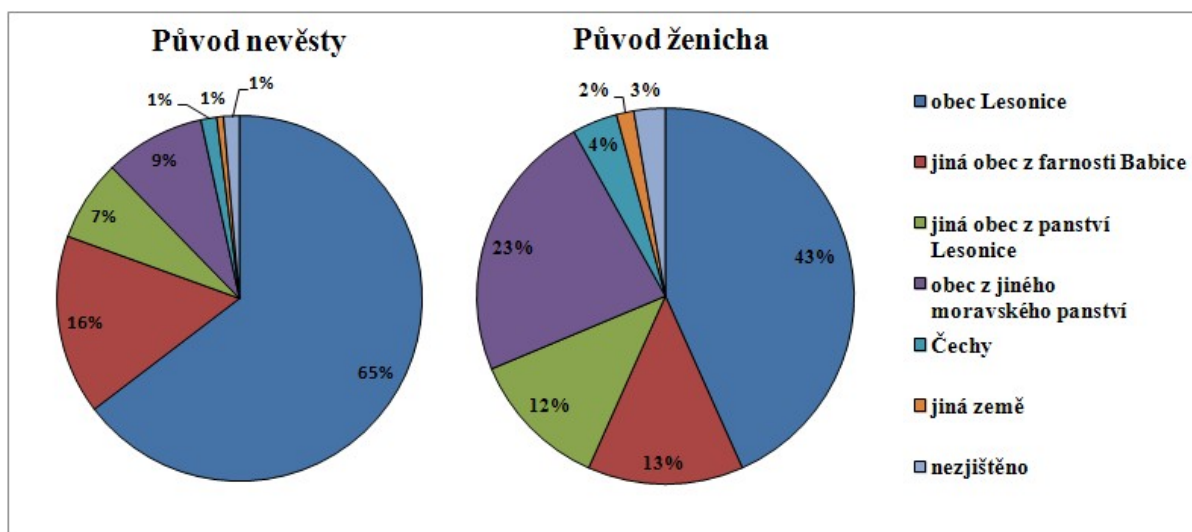
U mladých žen, které sem přišly z větší vzdálenosti, než byla tato, je často otec uveden jako již zemřelý – lze tedy předpokládat, že se vydávaly do neznáma s vidinou lepší budoucnosti, protože doma neměly dostatečné zázemí. Z moravských nevěst urazily nejdelší cestu dívky z obcí Trávník a Holešov na Kroměřížsku, z českých ty ze Žamberka, Bohutína u Příbrami a Dobrovic v okolí Mladé Boleslavi. Největší vzdálenost však překonala Karolína Křížková, dcera měšťana ze slovenské Bánské Bystrice, která se navíc musela ještě potýkat s konfesijními překážkami, neboť se jako protestantka roku 1878 provdala za katolíka.

Zatímco většina nevěst (64,7 %) pocházela z Lesonic, u mužů byl poměr opačný – 56,7 % z nich z této obce nepocházelo. 28,7 % ženichů bylo zpoza hranic panství a pouze 25,4 % jich pocházelo z některé jiné obce na lesonickém panství. Z celkového počtu 169 přespolních ženichů v rámci panství jich opět bylo nejvíce z farnosti babické, a to téměř 19 % z Babic, 11,8 % z Cidliny a 10,6 % ze Šebkovic. Na rozdíl od nevěst byla ale velmi výrazně zastoupena i nedaleká obec Martínkov (17,7 %), která již spadala pod farnost martínkovskou.

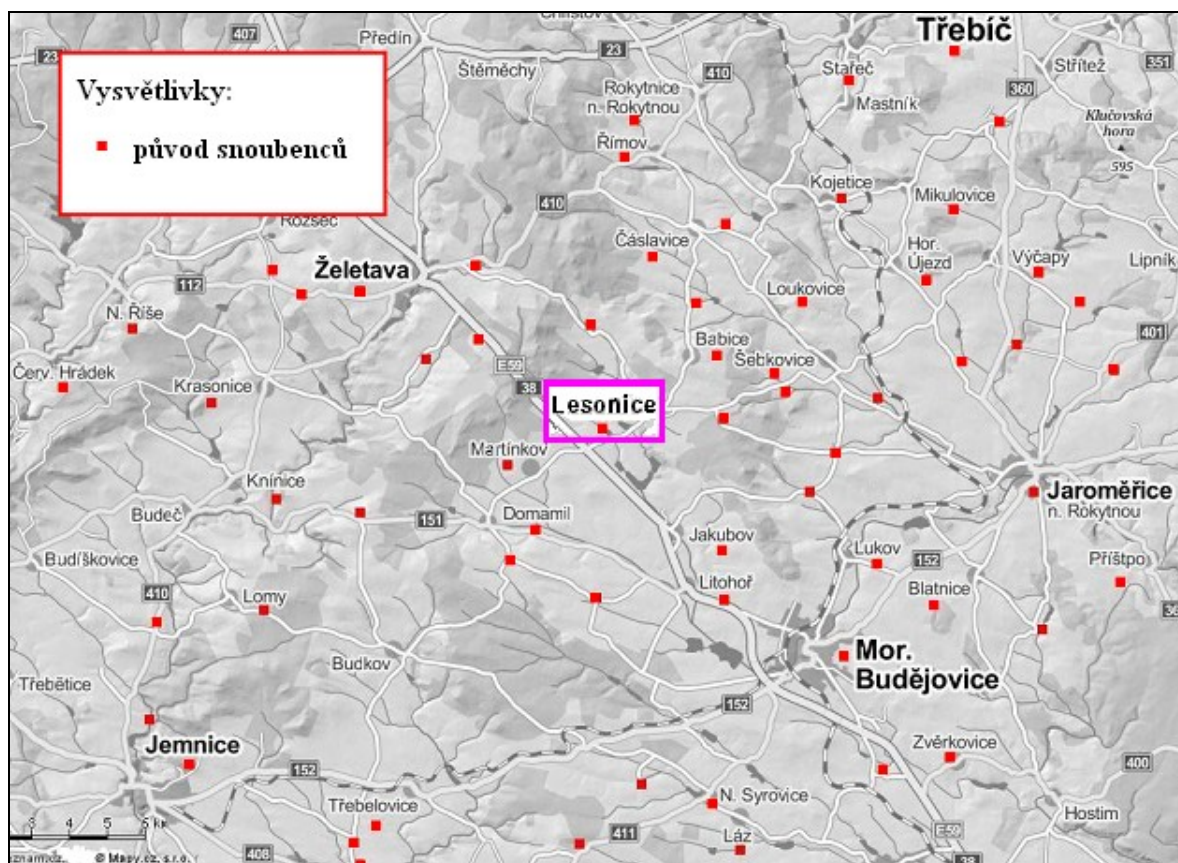
Z moravské obce mimo lesonické panství se pak v Lesonicích ženilo 23,2 % mužů. Z Čech přišlo 26 ženichů, osm jich bylo z oblasti dnešního Rakouska a po jednom z uherského Slovenska a Chorvatska. Tři čtvrtiny všech ženichů pocházely z okruhu 10–12 kilometrů od Lesonic. Nejdál to naopak měli ti původem z Prahy, Mělníka, slezského Krnova, rakouského Sankt Florianu a Salzburku. Skupina těch, kteří do Lesonic přišli z velké dálky, se přitom dělila na úředníky, panské služebníky a na řemeslnické mistry. Nejvzdálenějším místem, ze kterého se kdy do Lesonic někdo přizemil, byl chorvatský Samobor, rodiště pekaře Ignáce Sečena, který se roku 1883 oženil s Eleonorou Fendrichovou, dcerou zemřelého lesonického nádeníka.

V počtech sňatků osob, které nepocházely z lesonického panství, lze vysledovat stoupající trend. Zatímco v první polovině 18. století bylo z jiného panství jen asi 6,5 % nevěst a 10,9 % ženichů, v následujících obdobích se počty postupně zvyšovaly, takže nakonec ve druhé polovině 19. století to již byl u nevěst dvojnásobek (14,5 %) a u ženichů více než čtyřnásobek (45,1 %). Množství těchto sňatků začalo narůstat v návaznosti na zrušení nevolnictví Josefem II. roku 1781, díky kterému se již poddaní mohli volně pohybovat a nemuseli žádat o svolení vrchnosti, pokud se chtěli oženit či provdat mimo své rodné panství.

Graf 3. Původ snoubenců v 18. a 19. století

Mapa 1. Migrace snoubenců v letech 1706–1900⁶⁷

⁶⁷Mapový podklad převzat z Mapy.cz [online] c2013 [cit. 18. září 2013], URL: <<http://www.mapy.cz/#!x=15.762062&y=49.110039&z=10&l=16>>

4.4 Věk při vstupu do manželství

Věk snoubenců se do oddací matriky farnosti Babice začal zapisovat až od května roku 1784, kdy byl uveden do praxe patent Josefa II. předepisující nový matriční formulář. Tento věk ale nebýval zcela přesný. Rekonstrukcí rodin se mi podařilo získat data založená na výpočtu svatebního věku podle data narození či úmrtí, díky kterým bylo možné dostat se před hranici roku 1784 a pokrýt celé období 18. století.

Výpočet podle data narození je samozřejmě nejpresnější a nejvíce žádoucí, ale zejména pro 18. století nebyl vždy k dispozici. Proto bylo nutné se opřít o výpočet podle věku uvedeného při úmrtí, který je ale mnohem méně spolehlivý, neboť udaný věk zemřelého se mohl lišit od skutečného i o několik let. V případech, kdy nebylo možné získat údaje o věku výpočtem, jsem použila věk uvedený v oddací matrice. Tímto postupem jsem za celých dvě stě let získala vzorek 1048 osob vstupujících do manželství, z nichž bylo 103 ovdovělých a zbytek svobodní.

Pro celé sledované období platí, že muži i ženy, kteří vstupovali do manželství poprvé, tak v drtivé většině učinili před dosažením třiceti let věku. Nejvíce zastoupeny byly u obou pohlaví věkové skupiny 20–24 let a 25–29 let. Mezi muži bylo ještě více i 30–34letých a nemálo bylo i těch ve věku 35–39 let. Bylo přitom výjimkou, pokud ženich vstupoval do manželství před svými dvacátými narozeninami – takových se za dvě stě let našlo pouze sedm, přičemž ani jednomu z nich nebylo méně než 18 let. U žen tvořily v pořadí třetí nejpočetnější věkovou skupinu nevěsty staré 15–19 let. Za celých 200 let bylo spíše výjimkou, pokud muž či žena vstupovali do manželství poprvé ve věku nad 40 let. U vdovců to naopak bylo téměř pravidlem: až tři čtvrtiny z nich již při druhém sňatku překročily čtyřicítku. Vdovy se vdávaly mladší, nejčastěji ve věku 30–39 let.

V první polovině 18. století bylo mezi snoubenci obou pohlaví nejvíce příslušníků věkové skupiny 25–29 let, druhá v pořadí byla skupina 20–24letých. Nejvíce mužů i žen vstupovalo do manželství shodně v 24 a 25 letech. Po čtyřicítce se ze svobodných neoženil ani nevdal už nikdo. Věk vdovců a vdov znovu vstupujících do manželství se mi za toto období nepodařilo zjistit. Údaje za těchto padesát let však kvůli malému množství dat, která byla k dispozici, nelze považovat za zcela reprezentativní.

Ve druhé polovině 18. století snoubenci „omládli“ a nejvíce mužů i žen si odbylo svůj první sňatek ve věku mezi 20 až 24 lety. Rozdíl oproti předchozímu období lze ale přičíst na vrub i nedostatečné průkaznosti dat z předchozích 50 let. Velmi silně byla u mužů zastoupena také kategorie 25–29 let, kterých bylo téměř stejně jako 20–24letých.

Mezi ženami pak bylo stejně nevěst hodně mladých (15–19 let) i těch blízcích se třicítce (25–29 let). Nejvíce mužů se přitom ženilo ve 27 letech, dále ve 21 a 24 letech. U žen byl nejméně frekventovaný věk při svatbě 20 let a 24 let. Starší čtyřiceti let poprvé vstupovaly do manželství jen dvě ženy a jediný muž, kterému bylo dokonce už 51 let – jednalo se o úředníka, kterému ve včasnějším sňatku zřejmě bránily úřední předpisy. Mezi vdovci bylo nejvíce těch, kteří se znovu ženili po padesátce, zejména ve věku 50–54 let, vdov bylo nejvíce ve věku 45–49 let. Dat o věku ovdovělých je ale opět velmi málo, obzvláště u žen, kde se mi podařilo dohledat věk pouze u pěti z osmnácti vdov.

V první polovině 19. století se začaly množit případy snoubenců, kteří uzavřeli svůj první sňatek až po čtyřicítce, což byla v předchozím období naprostá rarita. Nyní to bylo u mužů i u žen zhruba 3,5 % z celkového počtu osob daného pohlaví. Věk, kdy se muži nejčastěji ženili, se posunul do skupiny 25–29 let, na druhém místě byla skupina 20–24letých a na třetím 30–34letých. Nejvíce ženichů bylo starých 27 a 28 let. Dívky se stále nejčastěji vdávaly ve věkové skupině 20–24 let, druhá v pořadí byla skupina 25–29 let a třetí skupina 15–19 let. Nejvíce mladých žen se vdalo ve věku 20 a pak 23 let. Nejvíce vdovců bylo opět starších 40 let, 8,3 % bylo starších 60 let. Z vdov jich bylo nejvíce ve věku 35–39 let, ale objevují se i vdovy mladší 25 let nebo naopak starší 50 let, což v předchozím století nebyvalo.

Druhá polovina 19. století kopíruje první, zastoupení jednotlivých věkových skupin mezi svobodnými muži i ženami je stejné. Nejvíce mužů se oženilo ve 24 letech, hodně bylo i 25letých a 27letých. Ženy se nejčastěji vdávaly ve 20 a 23 letech. Mezi vdovci bylo nejvíce mužů ve věku 45–49 let a pak starších 60 let. Oproti předchozímu období ale přibylo i mladších vdovců, kterým bylo v době sňatku mezi 30 a 39 lety. Vdov bylo nejvíce ve věkové skupině 30–34 let, celkově bylo ale nejvíce těch, kterým již bylo přes 40 let a jedna se dokonce vdávala až po šedesátce.

Nejmladší nevěstou za celé sledované období byla Markéta Prátová, dcera panského myslivce, která se roku 1764 vdávala v pouhých 13 letech a 3 měsících. Třem dalším nevěstám bylo při svatbě 15 let, jinak bylo ale z dívek mladších dvaceti let nejvíce devatenácti- a osmnáctiletých. Nejstarší svobodné nevěstě bylo 48 let a celkově byla z žen nejstarší téměř 61letá vdova po obuvníkově Kateřina Buchalová. Nejnižší věk mužů při svatbě byl 18 let, nejstaršímu svobodnému ženichovi bylo 51 let a ze všech mužů byl nejstarší ovdovělý penzionovaný učitel Jan Kučera, jemuž bylo 72 let.

Tabulka 4. Věk při prvním sňatku

Období	1706–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
do 15 let	-	-	-	1	-	-	-	-
15–19	1	3	2	19	3	31	1	28
20–24	6	6	28	38	49	77	45	80
25–29	8	10	25	19	58	47	75	61
30–34	5	1	12	6	38	14	41	18
35–39	2	2	5	2	19	9	16	7
40–44	-	-	-	2	2	5	3	4
45–49	-	-	-	-	3	1	4	1
50–54	-	-	1	-	1	-	-	-
55–59	-	-	-	-	-	-	-	-
60 a více	-	-	-	-	-	-	-	-
Celkem	22	22	73	87	173	184	185	199

Tabulka 5. Věk při druhém a dalším sňatku

Období	1706–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
do 15 let	-	-	-	-	-	-	-	-
15–19	-	-	-	-	-	-	-	-
20–24	-	-	-	-	-	1	1	-
25–29	-	-	1	1	2	1	-	-
30–34	-	-	-	1	-	2	4	4
35–39	-	-	3	1	4	5	4	2
40–44	-	-	2	-	5	2	2	3
45–49	-	-	3	2	3	-	7	2
50–54	-	-	4	-	4	2	4	2
55–59	-	-	2	-	4	-	1	-
60 a více	-	-	4	-	2	-	5	1
Celkem	0	0	19	5	24	13	28	14

4.5 Sňatky dle rodinného stavu

Z celkového počtu sňatků uzavřených obyvateli obce Lesonice tvořily necelou čtvrtinu (22 %) ty, při kterých alespoň jeden ze snoubenců vstupoval do manželství opakovaně. Nejméně bylo těch, při nichž byli ovdovělí oba budoucí novomanželé – pouhá čtyři procenta. Vždy se přitom jednalo o osoby již starší: z těch, u nichž bylo možné zjistit věk, byla většina starší čtyřiceti let, přičemž věkový průměr u ženichů byl 53 let a u nevěst 45 let. Jen ve dvou případech byla nevěsta starší než ženich, ač věkový rozdíl nebyl příliš velký (pouhé tři roky).

Příliš početné nebyly ani sňatky uzavřené mezi svobodným mužem a ovdovělou ženou, ty tvořily jen 4,5 % z celkového počtu. Průměrný věk snoubenců byl mnohem nižší než v předchozím případě – u ženichů činil 31 let a u nevěst 36 let. Plná polovina ženichů ale přitom byla mladší třiceti let. Z nevěst spadala do této věkové kategorie jen necelá čtvrtina, zato polovina jich byla ve věku mezi 30 a 40 lety. Nejčastější byly případy, kdy svatba s vdovou skýtala ženichovi nějakou výhodu – buďto se díky ní stal spoluvlastníkem nemovitosti (domku, v jednom případě i půllánového statku) nebo převzal po předchozím manželovi zavedenou živnost. Téměř všechny vdovy po řemeslníkovi se vdaly za mladíky stejné profese, jakou vykonával jejich předchozí muž. Větší šanci na nový sňatek měla přitom vdova, která z předchozího vztahu neměla děti buď žádné, nebo maximálně dvě.

Jak je patrné z výše uvedeného, měla jen malá část vdov to štěstí, že mohla po ztrátě manžela uzavřít nový sňatek. Z celkového množství sňatků jich jen 8,6 % tvoří sňatky vdov, zatímco vdovci uzavřeli ve stejném období 17,5 % sňatků. Sociální postavení vdovců přitom nehrálo při vstupu do nového manželství tak výraznou roli, jako tomu bylo u ovdovělých žen. Většina vdovců sice byla buď samostatným řemeslnickým mistrem či držitelem zemědělské usedlosti, ale nebylo mezi nimi málo ani mužů s nepříliš prestižním a málo výdělečným způsobem obživy jako byl volák či nádeník, též i několik podruhů.

Muži, kteří ovdověli v produktivním věku, museli novým sňatkem co nejrychleji po úmrtí předchozí manželky vyřešit otázku, kdo se bude starat o domácnost a o napůl osiřelé nezletilé děti. Tři čtvrtiny z nich si přitom raději za svou novou životní partnerku zvolily svobodnou dívku bez závazků, což mělo praktický význam v tom, že do rodiny tím nepřibýly žádné nové děti, které by bylo nutné vyživovat.

Ze svobodných žen, které se provdaly za vdovce, byla téměř polovina mladší třiceti let a třetina jich byla ve věku 30–39 let. Jen jedna byla mladší dvaceti let a naopak nejstarší

nevěště bylo 48 let. Průměrný věk svobodných žen, které si vzaly za muže vdovce, byl 31 let, jejich partnerům pak bylo v průměru o patnáct let více.

Tabulka 6. Vstup do manželství podle rodinného stavu

Období	Oba svobodní		Vdova a svobodný		Vdovec a svobodná		Oba vdovci		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1706–1750	64	68,8	7	7,5	17	18,3	5	5,4	93	100
1751–1800	114	70,4	6	3,7	30	18,5	12	7,4	162	100
1801–1850	162	82,2	11	5,6	22	11,2	2	1,0	197	100
1851–1900	179	84,0	6	2,8	20	9,4	8	3,8	213	100
Celkem	519	78,0	30	4,5	89	13,4	27	4,1	665	100

4.6 Věkové rozdíly mezi manželi

V případě snoubenců, kteří oba uzavírali manželství poprvé, platí pro celé období, že zhruba ve třech čtvrtinách párů byl ženich starší než nevěsta. Jen v 16,8 % případů byla starší žena a pouze něco přes 6 % novomanželů bylo stejně starých. Nejčastěji přitom byl muž starší než jeho partnerka jen o jeden rok až pět let (37,3 %). Druhou nejpočetnější skupinu tvořily páry, kdy muž byl o 6–10 let starší než žena (27,6 %) a třetí nejčastější kombinací byl sňatek ženy s mužem mladším o 1–5 let (13,4 %). Ještě nižší, ale stále ne zcela zanedbatelný (11,8 %) byl počet dvojic, ve kterých byl muž o jedenáct a více let starší než žena. Naopak jen dvě nevěsty byly o více než deset let starší než ženich, přičemž celkově byly výjimkou případy, kdy věkový rozdíl byl více než pět let v neprospěch nevěsty.

Při sňatcích vdovců se svobodnými dívkami byl počet ženichů, kteří byli starší než nevěsta, téměř sto procent. Pouze dvě nevěsty byly starší a nevyskytla se ani jedna dvojice stejného věku. Skoro tři čtvrtiny mužů přitom byly o více než deset let starší než jejich nastávající manželka. Nejčastější věkové rozdíly byly 11–15 let nebo více než dvacet let.

U sňatků vdov se svobodnými muži bylo naopak výjimkou, pokud byl ženich starší než nevěsta. Věkový rozdíl činil průměrně 6,1 roku v neprospěch nevěst. Nejčastěji byly nevěsty starší jen o 1–5 let, ale nijak neobvyklý nebyl ani věkový rozdíl více než deset let; jedna byla dokonce o patnáct let starší. Pouze dva ženichové byli starší než nevěsta, a to ne více než o pět let. Jen v jednom případě byli snoubenci stejně staří.

Také ze snoubenců, kteří oba vstupovali do manželství již podruhé nebo potřetí, byl až na dvě výjimky starší muž. Poměr dvojic, u kterých byl věkový rozdíl menší než deset let a těch, u kterých byl větší než deset let, je přitom zhruba stejný, 53,8 % ku 46,2 %. Ženichové byli oproti nevěstám v průměru o 7,5 roku starší; největší rozdíl věku snoubenců byl necelých dvacet let.

Za celé sledované období byl největší věkový rozdíl snoubenců v neprospěch nevěsty 23 let, přičemž oba snoubenci Antonín Zimler (23 let) a Barbora Bednářová (46 let) uzavírali roku 1846 sňatek poprvé. Svatba s největším věkovým rozdílem v neprospěch ženicha se odehrála roku 1774 mezi ovdovělým krejčím Josefem Zenkerem (65 let) a jeho svobodnou nevěstou Marianou Čechovou (34 let).

Tabulka 7. Věkové rozdíly snoubenců v letech 1706–1900

Věkový rozdíl snoubenců		Stav snoubenců							
		oba svobodní		vdovec a svobodná		vdova a svobodný		oba vdovci	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Muž starší	1–5 let	162	37,3	7	12,1	2	10,5	3	23,0
	6–10 let	120	27,6	6	10,4	-	-	2	15,4
	11–15 let	34	7,8	18	31,0	-	-	5	38,5
	16–20 let	15	3,5	10	17,2	-	-	1	7,7
	nad 20 let	2	0,5	15	25,9	-	-	-	-
Stejně staří		28	6,5	-	-	1	5,3	-	-
Žena starší	1–5 let	58	13,4	1	1,7	8	42,1	2	15,4
	6–10 let	13	3,0	-	-	2	10,5	-	-
	11–15 let	1	0,2	-	-	6	31,6	-	-
	16–20 let	-	-	-	-	-	-	-	-
	nad 20 let	1	0,2	1	1,7	-	-	-	-
Celkem		434	100	58	100	19	100	13	100

4.7 Délka trvání manželství

Výpočet doby trvání manželství bylo možné provést pouze u osob, u nichž bylo známo datum sňatku i úmrtí. Níže uvedené údaje se proto vztahují jen k části obyvatel obce Lesonice – k těm, kteří uzavřeli sňatek ve farnosti babické a zároveň žili v Lesonicích až do smrti své nebo partnerovy. Jedná se o 258 manželství, z toho ve 193 případech se jednalo o ty, kteří vstupovali do manželství svobodní, a pro 65 osob to byl již druhý či třetí sňatek. Obzvláště v případě dalších manželství ovdovělých bohužel není dat mnoho, což je třeba vzít do úvahy. Pro zpracování tabulek jsem zvolila zařazení počtů manželství do jednotlivých období podle data sňatku, ač ke skončení manželství mohlo dojít až v období následujícím.

Tabulka 8. Délka trvání manželství – první sňatky

Délka manželství	1706–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
do 1 roku	1	4,5	1	1,8	-	-	1	2,9	3	1,6
1–5 let	1	4,5	-	-	6	7,4	5	14,7	12	6,2
6–10 let	2	9,1	7	12,5	8	9,9	4	11,8	21	10,9
11–15 let	3	14	6	10,7	10	12,4	5	14,7	24	12,4
16–20 let	2	9,1	7	12,5	11	13,6	2	5,9	22	11,4
21–25 let	2	9,1	5	8,9	7	8,6	4	11,8	18	9,3
26–30 let	3	14	4	7,1	9	11,1	2	5,9	18	9,3
31–35 let	5	23	7	12,5	9	11,1	2	5,9	23	11,9
36–40 let	2	9,1	7	12,5	5	6,2	3	8,8	17	8,8
41–45 let	-	-	9	16,1	7	8,6	2	5,9	18	9,3
46–50 let	1	4,5	1	1,8	4	4,9	3	8,8	9	4,7
nad 50 let	-	-	2	3,6	5	6,2	1	2,9	8	4,2
Celkem	22	100	56	100	81	100	34	100	193	100

Tabulka 9. Délka trvání manželství – druhé a další sňatky

Délka manželství	1706–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
do 1 roku	-	-	-	-	-	-	2	15,4	2	3,1
1–5 let	-	-	4	22,2	4	13,3	6	46,1	14	21,5
6–10 let	-	-	3	16,7	1	3,3	1	7,7	5	7,7
11–15 let	3	75	2	11,1	4	13,3	1	7,7	10	15,4
16–20 let	1	25	3	16,7	6	20	2	15,4	12	18,5
21–25 let	-	-	3	16,7	5	16,7	1	7,7	9	13,8
26–30 let	-	-	1	5,6	3	10	-	-	4	6,2
31–35 let	-	-	-	-	2	6,7	-	-	2	3,1
36–40 let	-	-	1	5,6	2	6,7	-	-	3	4,6
41–45 let	-	-	-	-	1	3,3	-	-	1	1,5
46–50 let	-	-	-	-	2	6,7	-	-	2	3,1
nad 50 let	-	-	1	5,6	-	-	-	-	1	1,5
Celkem	4	100	18	100	30	100	13	100	65	100

Manželům, kteří oba vstoupili do manželství poprvé, vydrželo po celé sledované období jejich manželství v nadpoloviční většině případů (57,5 %) déle než dvacet let. Nižší počty déletrvajících manželství po roce 1850 jsou zapříčiněny tím, že do tabulky nemohli být zařazeni ti manželé, kteří se brali v letech 1851–1900 a roku 1900 byli oba ještě naživu, takže nelze stanovit přesnou délku trvání jejich manželství. Velká část z nich spolu přitom žila již přes dvacet let.

Více než třetina těchto manželských párů se obvykle dočkala více než třiceti let společného života. Asi 18 % dvojic spolu prožilo přes čtyřicet let. Takto velké množství dlouhotrvajících manželství bylo umožněno díky tomu, že první manželství uzavírali lidé v mladším věku. Jen 4,1 % manželů mohlo oslavit padesátileté výročí sňatku. Kolem 8 % párů spolu žilo méně než šest let.

U manželů, z nichž pro jednoho nebo pro oba byl jejich vztah již druhým nebo dokonce třetím manželstvím, bylo naopak běžné, že nadpoloviční většině z nich manželský svazek vydržel méně než dvacet let. Čtvrtina takovýchto manželství přitom trvala kratší dobu než šest let. Na vině byl především vyšší věk při vstupu do manželství, nejčastěji ze strany ženicha. Manželství trvajících déle než čtyřicet let byla spíše výjimkou a jen jedno bylo delší padesáti let.

Nejdelší manželství v historii obce Lesonice měli sedlák Václav Pánek s manželkou Marianou rozenou Navrkalovou, kteří spolu strávili 57 let a pět měsíců (1777–1835). Nejkratší manželství naopak netrvalo ani měsíc – teprve devětadvacetiletý domkař Vincenc

Reitknecht udělal ze své manželky Antonie dvojnásobnou vdovu, když zemřel pouhých dvacet čtyři dnů po svatbě na „ochrnutí mozku“.⁶⁸

Tabulka 10. Pravděpodobnost dalšího sňatku v 18. a 19. století

Věk při ovdovění	Vdovy				Vdovci			
	znovu se vdaly		už se nevdaly		znovu se oženi		už se neoženi	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
20–24 let	1	6,7	-	-	2	3,9	2	5,1
25–29 let	1	6,7	3	2,8	3	5,9	-	-
30–34 let	9	60,0	5	4,7	4	7,8	-	-
35–39 let	2	13,3	6	5,7	11	21,6	3	7,7
40–44 let	-	-	11	10,4	6	11,8	-	-
45–49 let	2	13,3	12	11,3	7	13,7	2	5,1
50–54 let	-	-	16	15,1	6	11,8	5	12,8
55–59 let	-	-	17	16,0	10	19,6	-	-
nad 60 let	-	-	36	34,0	2	3,9	27	69,3
Celkem	15	100,0	106	100,0	51	100,0	39	100,0

Tabulka 11. Délka vdovství u mužů a žen v 18. a 19. století

Délka vdovství	Osoby, které ještě uzavřely nový sňatek				Osoby, které již neuzavřely nový sňatek			
	Muži		Ženy		Muži		Ženy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
méně než 1 rok	25	49,0	3	20,0	-	-	-	-
1 rok	19	37,3	2	13,3	2	5,1	12	11,3
2–3 roky	4	7,8	4	26,7	5	12,8	9	8,5
4–5 let	3	5,9	1	6,7	6	15,4	8	7,5
6–10 let	-	-	4	26,7	18	46,2	13	12,3
11–15 let	-	-	-	-	6	15,4	19	17,9
16–20 let	-	-	1	6,7	2	5,1	18	17,1
21–25 let	-	-	-	-	-	-	11	10,4
26–30 let	-	-	-	-	-	-	8	7,5
více než 30 let	-	-	-	-	-	-	8	7,5
Celkem	51	100,0	15	100,0	39	100,0	106	100,0

⁶⁸ MZA Brno, E 67 – Sběrka matrik, sign. 10027, s. 78.

Když smrtí jednoho z manželů došlo k ukončení manželství, pro pozůstalého partnera se lišila situace podle toho, jestli se jednalo o muže nebo o ženu. Z žen, které ovdověly mladší čtyřiceti let, se jen polovina v budoucnu ještě znovu vdala. Starší vdovy až na výjimky už zůstaly bez manžela. Největší šanci na nový sňatek měly ty ženy, kterým při ovdovění bylo méně než 35 let. Jen malá část vdov se přitom vdala dříve než do roka. Nejčastěji jim nalezení nového manžela trvalo 1–5 let.

Mužů ovdovělých před čtyřicítkou se naopak znovu oženilo 80 % a i mezi těmi staršími čtyřiceti let jich ještě téměř půlka vstoupila do manželství znovu. Nejčastěji zůstávali již bez ženy muži, kteří ovdověli ve více než šedesáti letech. Zhruba polovina mužů, kteří uzavřeli nový sňatek, držela smutek méně než rok, několika z nich dokonce stačil pro nalezení nové partnerky jen jeden měsíc. Druhá polovina vdovců si pak našla partnerku maximálně do pěti let, z toho dvě třetiny ji hledaly pouze něco málo přes rok.

Co se týče rychlosti vstupu do nového manželství, měli muži oproti ženám výhodu i ze zákona. Podle Všeobecného občanského zákoníku (1811) musela ovdovělá žena chtějící uzavřít nový sňatek čekat, než od smrti jejího muže uplyne půl roku, aby bylo vyloučeno možné těhotenství; pokud prokazatelně nebylo pravděpodobné, že je v jiném stavu, mohla si po uplynutí tří měsíců zažádat o úřední prominutí této lhůty. Ženy, které ovdověly těhotné, se mohly znovu vdát teprve po narození dítěte.⁶⁹ Vdovcům zákon žádné podobné překážky nekladl, a přestože podle tradice by měl být zachováván roční smutek, zřejmě záleželo především na konkrétní situaci v rodině, tedy na tom, jak moc mužovi chyběla v domácnosti ženská ruka.

4.8 Sociální původ snoubenců

Do sociálního rozvrstvení obce Lesonice umožňuje nahlédnout analýza výběru životních partnerů podle jejich sociálního zařazení. Po valnou část 18. století bylo sociální postavení snoubenců nebo jejich otců v oddací matrice uváděno spíše sporadicky, proto jsem rozbor provedla pouze pro 19. století.

Za směrodatné pro zařazení do určité sociální skupiny jsem zvolila sociální postavení otce jak ženicha, tak nevěsty. Protože u ovdovělých osob by postavení otce mohlo být zavádějící, rozhodla jsem se do rozboru zahrnout pouze první sňatky. V období před rokem 1822 bylo postavení otce ženicha uváděno jen nepravidelně, proto jsem v případech,

---

⁶⁹ SCHELLE Karel – SCHELLEOVÁ Ilona, *Civilní kodexy 1811–1950–1964*, Brno 1993, s. 59.

kdy tento údaj nebylo možné zjistit, přihlížela k postavení samotného ženicha. Stejně jsem postupovala i u ženichů nemanželského původu, u nemanželských nevěst jsem se řídila sociálním původem jejich matek.

Pro analýzu jsem osoby rozdělila do šesti skupin. Ve skupině „*sedlák*“ jsou uvedeni všichni ti, kteří jsou v matrice zapsáni jako sedláci nebo čtvrt-, půl- či třičtvrtělánici. Do skupiny „*domkař*“ jsem zařadila ty, kteří byli do matrik zapsáni jako domkaři, případně chalupníci (toto pojmenování se vyskytuje jen ojedinele). Ve skupině „*řemeslník*“ jsou mistři a tovaryši všech různých řemesel včetně sládků, mlynářů a hostinských. Nejméně prestižní sociální skupinou jsou „*podruzi a nádeníci*“. Skupinu „*čeledín a sloužící*“ tvoří jednak různé ošetřovatele hospodářského zvířectva v panském dvoře, jako jsou voláci, koňáci, pastýři a ovčáci, dále drábové, panští kočí, vrátní, sluhové a zahradníci. Ve skupině „*ostatní*“ jsou zejména příslušníci inteligence – úředníci, učitelé, lékaři, ale i obchodníci, hajní a měšťané.

Tabulka 12. Sociální původ snoubenců v letech 1801–1850

Sociální postavení otce nevěsty	Sociální postavení otce ženicha						Celkem
	sedlák	domkař	řemeslník	podruh a nádeník	čeledín a sloužící	ostatní	
sedlák	21	8	7	-	5	-	41
domkař	8	8	5	2	4	-	27
řemeslník	6	5	20	1	4	3	39
podruh a nádeník	2	3	5	1	4	-	15
čeledín a sloužící	3	3	8	-	7	1	22
ostatní	-	-	5	-	1	8	14
Celkem	40	27	50	4	25	12	158

Tabulka 13. Sociální původ snoubenců v letech 1851–1900

Sociální postavení otce nevěsty	Sociální postavení otce ženicha						Celkem
	sedlák	domkař	řemeslník	podruh a nádeník	čeledín a sloužící	ostatní	
sedlák	24	9	12	1	2	1	49
domkař	4	8	4	1	6	3	26
řemeslník	10	10	19	1	6	3	49
podruh a nádeník	5	1	4	5	2	1	18
čeledín a sloužící	6	8	5	1	-	2	22
ostatní	2	1	3	1	1	7	15
Celkem	51	37	47	10	17	17	179

Z obou tabulek je patrné, že nejvíce sňatků se odehrálo v rámci prvních tří sociálních skupin – tedy v různé kombinaci mezi snoubenci z rodin sedláků, domkařů a řemeslníků. V první polovině 19. století to bylo 62 % z celkového počtu sňatků, v následujících padesáti letech 56 %. Nejvíce sňatků uzavřeli mezi sebou synové a dcery sedláků, na druhém místě jsou sňatky mezi dětmi řemeslníků. Tyto dvě nejčastější sňatkové varianty tvořily dohromady čtvrtinu všech sňatků.

V letech 1801–1850 byly na třetím místě sňatky mezi dcerami čeledínů a sloužících a syny řemeslníků, o čtvrté místo se dělily rovným dílem svatby synů a dcer domkařů s partnery buďto ze selských nebo taktěž z domkařských rodin. Ve druhé polovině 19. století se na třetí a čtvrté místo posunuly sňatky, ve kterých nějak figurují děti z rodin řemeslníků – nejvíce je svateb mezi syny řemeslníků a dcerami sedláků, hned za nimi jsou sňatky řemeslnických dcer, které se provdaly za syna sedláka nebo domkaře. Naopak nejméně oblíbenými ženichy byli po celé období synové podruhů a nádeníků.

Ve všech sociálních skupinách, které lze označit jako ty lépe situované, nebo alespoň do určité míry majetkově zaopatřené (tedy sedláci, domkaři, řemeslníci a „ostatní“) je patrná tendence uzavírat sňatky více s příslušníky stejné sociální skupiny. Nejnápadnější je to u sedláků a řemeslníků. V kategoriích podruhů a nádeníků a čeledínů a sloužících je naopak hlavně mezi dívkami zřejmá snaha o zlepšení sociálního postavení pomocí sňatku. V první polovině 19. století se dívky z obou těchto skupin orientovaly více na sňatky s řemeslníky, v následujících padesáti letech pak dcery čeledínů a sloužících usilovaly spíše o mládence z rodin domkařů a sedláků. Větší preference ženichů a nevěst selského původu je ale patrná i mezi dětmi domkařů a řemeslníků.

Nelze samozřejmě tvrdit, že sňatek s někým z lépe situované rodiny automaticky pro dotyčného znamenal i zlepšení jeho sociálního postavení. Ne každý selský syn byl dědicem gruntu, ne každá selská dcera dostala bohaté věno. Ač se může zdát, že dcera sedláka si manželstvím s řemeslníkem či domkařem pohoršila, ve skutečnosti mohl být takový muž zajímavou partií třeba pro dívku, pro kterou by jinak bylo problematické získat partnera ze své společenské vrstvy, například kvůli problémům s věnem.

5 Porodnost

Narození dítěte bylo pro rodinu velkou událostí. Hlavním cílem uzavření manželství bylo ostatně právě plození dětí. Počet dětí v rodině nebyl v minulosti nijak omezován, neboť převládal názor, že děti „dává“ Bůh, a závisí tedy jen na jeho vůli, kolik jich kteří manželé budou mít. Bezdětnost byla pak brána jako Boží trest.

Samozřejmě, že k početí dítěte není zapotřebí uzavření sňatku. Rození dětí mimo manželský svazek se ale v minulosti považovalo za krajně nežádoucí. Nemanželské děti a jejich matky byly vystaveny různým ústrkům, které ustaly, pokud se otec nakonec přece jen rozhoupal, s matkou svého potomka se oženil a dítě legitimoval.

Neoddělitelnou součástí přivedení nového člověka na svět byl křest, při němž novorozenec dostával jméno. Následoval co nejdříve po porodu kvůli obavě, aby dítě nezemřelo nepokřtěné, čímž by přišlo o možnost posmrtného spasení. Křest se odehrával v kostele, avšak pokud by dítě po porodu vypadalo málo životaschopně, mohla mu porodní bába na místě udělit tzv. nouzový křest.⁷⁰

Vedle kněze byli nejdůležitějšími postavami při křtu kmotři, kteří přinášeli dítě do kostela k provedení obřadu. Kmotrovství však nekončilo pokřtěním dítěte a jeho obdarováním dárkem „do vínku“, ale představovalo pro obě strany celoživotní vztah.⁷¹ Kmotr měl dohlížet na řádnou výchovu svého kmotřence a vést ho k tomu, aby se z něj stal správný křesťan.

5.1 Počet narozených dětí

V letech 1701–1900 se v Lesonicích narodilo 3195 dětí, z toho 1609 chlapců a 1586 dívek. Poměr mezi pohlavími byl tedy poměrně vyrovnaný, 50,4 % chlapců a 49,6 % děvčat. Do tohoto množství jsou zahrnuty i děti mrtvorozené, kterých bylo evidováno šestadvacet. Až na jedno dítě protestantských rodičů se jedná ve všech případech o potomky rodičů katolického vyznání. Započítány nebyly čtyři děti židovské.

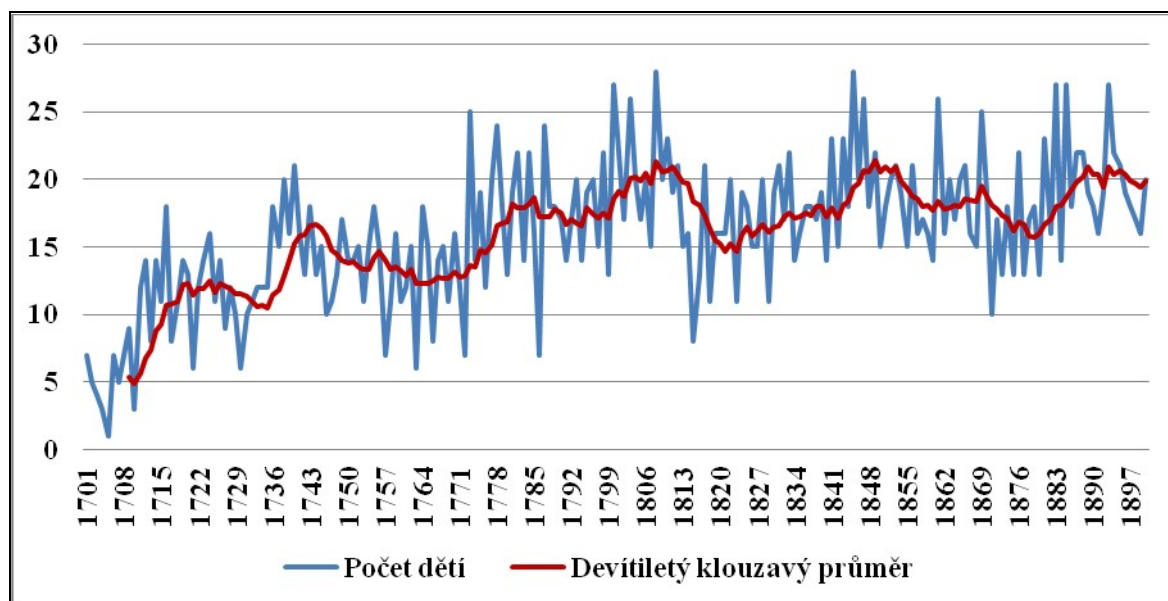
---

⁷⁰ GRULICH Josef, „Slavnostní okamžiky“, in: Historická demografie 24, s. 66–67.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 61.

Maximum dětí narozených v jednom roce bylo 28, takové množství dětí se v Lesonicích narodilo v letech 1808 a 1845. Roku 1705 se naopak narodilo jen jedno dítě.⁷² Průměrný počet porodů v letech 1701–1750 byl 12,69, v následujících padesáti letech to bylo už 15,70 a během 19. století se již průměr držel mezi osmnácti a devatenácti porody.

Graf 4. Počty narození obyvatel Lesonic v 18. a 19. století

Jak je vidět v grafu, od počátku 18. století počet narozených dětí stoupal, ovšem s různými někdy i velmi výraznými výkyvy a přechodnou stagnací. O zvyšování počtu porodů se kromě místních usedlíků postarali i lidé, kteří se do Lesonic stěhovali kvůli práci na velkostatku, ať už zde žili jen přechodně, nebo se tu usadili natrvalo. Na konci 18. století vrchnost přistěhovalců podpořila tím, že povolila výstavbu více než dvaceti nájemních domků.⁷³

Nejvíce dětí se v 18. století narodilo v letech 1773 a 1800. Zvýšená porodnost v roce 1773 bezprostředně následovala po hladomoru, který obec postihl roku 1772 a vyžádal si životy mnoha obyvatel. Nejméně dětí se kromě první poloviny století narodilo právě ve zmíněném roce 1772, dále v letech 1757, 1763 a 1786.

⁷² Nízký počet dětí z let 1701–1705 ale může být zapříčiněn i tím, že data za toto období převzal zakladatel nejstarší babické matriky farář Kubetius z mimomatriční evidence svého předchůdce, která nemusela být úplná.

⁷³ MZA Brno, C 17 – Pozemkové knihy, sign. 10265.

Během 19. století počet narozených dětí rovněž několikrát rapidně poklesl, jako tomu bylo dříve, ale i když se vždy po určité době vrátil na původní úroveň, již nikdy nepřekonal stav z počátku století. Nejvíce dětí se narodilo v letech 1808 a 1845, nejméně v letech 1815 a 1871.

Vývoj počtu porodů mohla ovlivnit zdravotní situace v obci (epidemie), špatná úroda, ale také válečné operace odehrávající se v zemi. V tomto ohledu je v Lesonicích patrný nepříznivý stav na začátku a konci sedmileté války (1756–1763) a v posledním roce napoleonských válek (1803–1815), k méně výraznému poklesu porodnosti došlo i za válek o rakouské dědictví (1740–1745).

5.2 Sezónní pohyb porodnosti

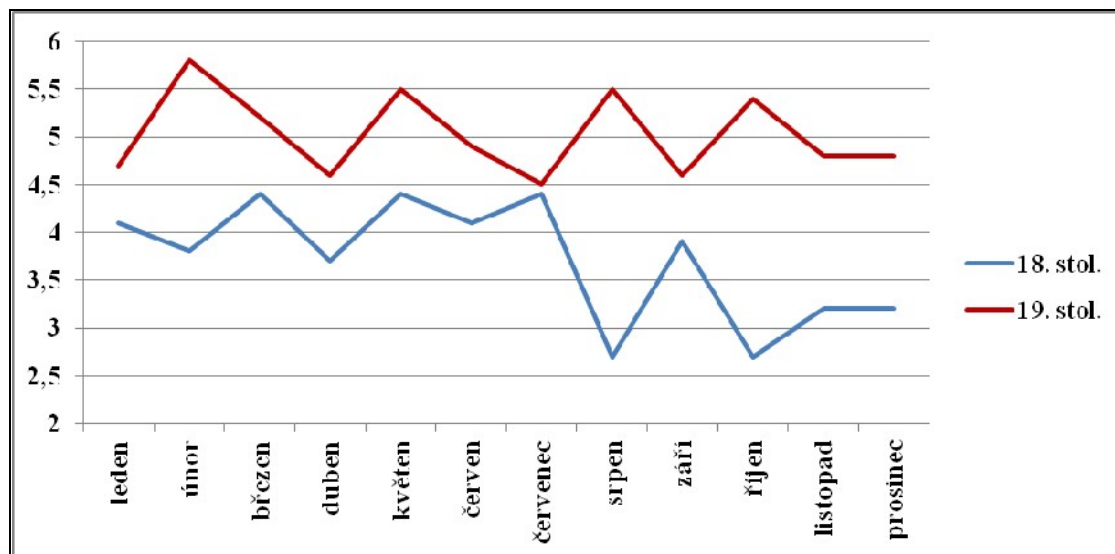
U termínů konání sňatků je viditelná preference určitých měsíců a závislost na církevních nařízeních. U porodů tomu tak ale není.

V celkovém součtu za obě století je množství porodů v jednotlivých měsících vyrovnané. Největší počet narozených dětí je evidován v měsících únoru, březnu a květnu, čemuž odpovídá početí v květnu, červnu a srpnu. V porovnání jednotlivých staletí však vyvstávají rozdíly, a kdybychom porovnali úseky ještě kratší, bylo by rozdílů ještě více.

V obou sledovaných staletích panuje shoda v tom, že květen patřil mezi měsíce s větším množstvím porodů a duben naopak mezi ty, kdy se dětí rodilo málo. V některých měsících byl ale vývoj zcela opačný, například v srpnu se v 18. století narodilo dětí nejméně a tentýž měsíc byl v 19. století, co se týče porodnosti, na druhém místě. V 18. století se nejvíce dětí rodilo v prvních sedmi měsících roku, zatímco ve století následujícím bylo rozložení porodů mnohem vyrovnanější.

Graf 5. Sezónní rozložení počtu porodů

(denní průměry)

5.3 Vícečetné porody

V Lesonicích se v letech 1701–1900 narodilo 52 párů dvojčat, tedy celkem 104 dětí. Z toho dvacet dvojic bylo smíšených, v šestnácti případech se narodily dvě dívky a stejný počet byl i dvojic chlapeckých. Za celou dobu se nestalo, že by přišlo na svět současně více dětí než dvě. Šest párů dvojčat bylo nemanželských, všechny ostatní děti se narodily v řádném manželství. Porod dvojčat s sebou sice přináší riziko komplikací, všechny matky jej ale přežily kromě jediné, Marie Anny Prokešové, která zemřela roku 1720 týden po narození svých dětí Václava a Mariany.

Tabulka 14. Počty dvojčat narozených v obci Lesonice

Období	2 dívky	2 chlapci	Různé pohlaví	Počet párů
1701–1750	2	2	4	8
1751–1800	5	7	4	16
1801–1850	7	4	8	19
1851–1900	2	3	4	9
Celkem	16	16	20	52

Dvakrát se stalo, že jedno z dvojčat se narodilo již mrtvé.⁷⁴ Živě narozených dvojčat bylo 102, ale pouze u 73 z nich mám doloženo, jaký byl jejich další osud. Ze zbylých devětadvaceti se jich část odstěhovala z obce se svými rodiči, kteří zde bydleli přechodně kvůli zaměstnání, a několik se narodilo nedlouho před koncem sledovaného období, takže v roce 1900 ještě nebyly dost staré na to, aby mohly figurovat v matrice oddaných; z jejich absence v matrice zemřelých ale vyplývá, že byly dosud naživu. U deseti dětí narozených do roku 1759, tedy v období, kdy byla v babické matrice úmrtí malých dětí evidována jen velmi liknavě, považuji za pravděpodobné, že přinejmenším část z nich zemřela v raném dětství, pouze o tom nebyl proveden v matrice žádný záznam.

Ze zmíněných 73 živě narozených dětí, jejichž osudy mám zmapované, se jich pouze 16,4 % dožilo dospělosti. Většina (71,2 %) zemřela před dosažením věku jednoho roku, přičemž více než čtvrtina z nich (26 %) dokonce zemřela do jednoho týdne po narození a téměř polovina (45,2 %) se nedožila jednoho měsíce. U dětí narozených jednotlivě to přitom bylo naopak – do roka nezemřela ani čtvrtina novorozených dětí.

Ve dvaceti případech zemřela v dětství obě dvojčata, naopak byly pouze tři případy, kdy obě dvojčata přežila až do dospělosti – roku 1707 narození bratři Jiří a Václav Navrkalovi a dvě sesterské dvojice Mariana a Veronika Tuzovy (*1812) a Marie a Františka Šalandovy (*1846).

Traduje se, že v rodinách, kde již mají dvojčata, je větší pravděpodobnost, že se narodí i v další generaci. V Lesonicích se vyskytlo takových případů několik. Jedna matka dvojčat byla sama dvojčetem a jeden z otců měl sourozence, kteří byli rovněž dvojčata. Taktéž jednou se stalo, že dvojčata porodily dvě sestry.

Čtyři ženy porodily dvojčata více než jednou. Dvakrát se narodila dvojčata Jakubovi a Anně Polákovým, Františkovi a Evě Kratochvílovým a vdově Antonii Pitourové rodem Dvořákové, pro kterou to představovalo skutečnost spíše nepříjemnou, neboť se jednalo o dítě nemanželská. Zajímavým případem byli mlynář Antonín Berka a jeho manželka Marie rodem rovněž Berková – osm z jejich třinácti dětí byla dvojčata, přičemž všechny čtyři páry dvojčat se narodily hned po sobě v letech 1830, 1832, 1837 a 1838. Vícečetné těhotenství prodělala rovněž Mariina teta z matčiny strany.

---

⁷⁴ Data o mrtvorozených dětech jsou ale k dispozici teprve od roku 1822.

5.4 Nemanželské děti

V průběhu 18. a 19. století se v Lesonicích narodilo 160 nemanželských dětí, z nichž 31 (tedy 19,4 %) bylo později legitimováno, když jejich rodiče uzavřeli sňatek a otec se k nim oficiálně přihlásil.

Žen, které porodily nemanželské děti, bylo pouze 131, část z nich měla totiž nemanželských dětí několik – čtrnácti ženám se narodily dvě nemanželské děti, dvě měly každá po třech dětech, jedna měla děti čtyři a dvě ženy jich přivedly na svět dokonce pět. V drtivě většině byly matkami nemanželských dětí svobodné dívky, jen pět z nich byly vdovy. Kuriozitou byla dvojčata Jan a Regina, narozená roku 1711 z oboustranně cizoložného vztahu. Jejich rodiči byli „Jan Prát z Martínkova, který svou ženu měl a od ní ušel“ a „Johana Šandova, která muže vojáka měla ve vojně“.⁷⁵

Jen u 64 matek nemanželských dětí se mi podařilo zjistit jejich další osudy. 28 těchto žen (tedy 43,8 %) se za otce svých dětí později provdalo a jejich děti byly legitimovány, tedy dodatečně uznány za manželské. Dalších 24 svobodných matek (37,5 %) se taktéž provdalo, ale patrně za jiného muže než se kterým zplodily své nemanželské děti, na což usuzuji z toho, že jejich manželé tyto děti nelegitimovali. Dvanáct matek (18,7 %) zůstalo až do smrti neprovdáno. I přes jejich „poklesek“ tedy vyhlídky svobodných matek na uzavření manželství nebyly špatné. Zbylé ženy se již v matričních záznamech dále neobjevují – zřejmě se odstěhovaly; některé z nich navíc ani nebyly místní a byly zde pouze přechodně ve službě.

Tabulka 15. Počet nemanželsky narozených dětí v obci Lesonice

Období	Narozené děti		
	Celkem	Nemanželské	% nemanželských
1701–1725	233	14	6,0
1726–1750	338	3	0,9
1751–1775	340	4	1,2
1776–1800	445	15	3,4
1801–1825	448	19	4,2
1826–1850	464	48	10,3
1851–1875	443	32	7,2
1876–1900	484	25	5,2
Celkem	3195	160	5,0

⁷⁵ MZA Brno, E 67 – Sběrka matrik, sign. 10011, s. 447.

Ze 160 nemanželských dětí bylo 89 chlapců a 71 dívek. Jen necelá čtvrtina se jich narodila v 18. století, všechny ostatní děti přišly na svět až ve století následujícím. V průměru bylo v letech 1701–1800 nemanželských jen 2,7 % narozených dětí, v letech 1801–1900 to již bylo 6,7 %. Hned první čtvrtina 18. století přitom byla počtem nemanželských porodů nadprůměrná, pak počet dětí narozených mimo manželství podstatně klesl a začal opět stoupat až v 19. století. Maxima dosáhl ve druhé čtvrtině století, kdy bylo mimomanželských dětí 10,3 %, což je množství o více než polovinu vyšší než v předchozím období. Na takto vysokém procentu se podílela největší měrou 40. léta 19. století, kdy se těchto dětí narodilo hned dvaadvacet. Poté se množství nemanželských dětí opět snížilo, už se ale nikdy nevrátilo na předchozí velmi nízké hodnoty. Za zvýšením počtu nemanželských porodů snad mohly stát ekonomické důvody, které mladým lidem bránily v uzavření sňatku.

Stejně jako v případě svobodných matek, také o nadpoloviční většině dětí (celkem 93) již nejsou v matrikách další záznamy. Ze zbývajících 67 dětí bylo dvacet legitimováno. Z nich se polovina po svatbě rodičů odstěhovala do bydliště otce, který nepocházel z Lesonic, takže jsem je dále nesledovala, 40 % se dožilo dospělosti a jen 10 % zemřelo v dětství. Naopak ze 47 dětí, které legitimovány nebyly, jich plných 85 % zemřelo v dětství a dospělosti se dožilo pouhých 15 %.

Zde tedy vidíme, že být nemanželským dítětem nebyla žádná výhra nejen kvůli zhoršené sociální pozici a ústrkům, kterým byly děti i jejich matky vystaveny. Tyto děti mohly hovořit o štěstí, pokud se vůbec dožily dospělosti. Příčinou, proč jich tolik umíralo v raném věku, je nejspíše horší péče, které se jim dostávalo na rozdíl od dětí manželských, ať už z toho důvodu, že se matka snažila nechtěného potomka zbavit, nebo proto, že jí jakožto osamocené svobodné matce markantně poklesla životní úroveň, což musela kompenzovat zvýšenou prací na úkor péče o dítě. Legitimací se zlepšilo nejen společenské postavení matky a dítěte, ale i šance nemanželsky narozených dětí dožít se dospělosti.

5.5 Produktivita manželství

Díky provedení rekonstrukce rodin bylo možné prozkoumat, jak početné bývaly v minulosti rodiny obyvatel Lesonic. Do rozboru jsem zahrnula pouze ty rodiny, u nichž bylo evidováno datum sňatku a v nichž prokazatelně došlo k ukončení reprodukce buďto úmrtím jednoho z manželů nebo tím, že žena dosáhla věku, kdy se stala neplodnou.⁷⁶ Celkem

---

⁷⁶ Eduard Maur uvádí ve svých Základech historické demografie věkovou hranici 50 let.

se jednalo o 306 manželských svazků, v nichž se narodilo 1536 dětí. Pokud některá osoba uzavřela postupně více manželství, eviduji každé z nich jako novou rodinu. Pro snadnější třídění z časového hlediska jsem rodiny přiřazovala do příslušného období podle data uzavření sňatku.

V průměru připadalo v Lesonicích na jednu rodinu pět dětí. V první čtvrtině 18. století to bylo dokonce šest dětí, přičemž toto číslo stále klesalo a od druhé čtvrtiny 19. století již byl průměr menší než pět.

Tabulka 16. Průměrný počet dětí v manželství

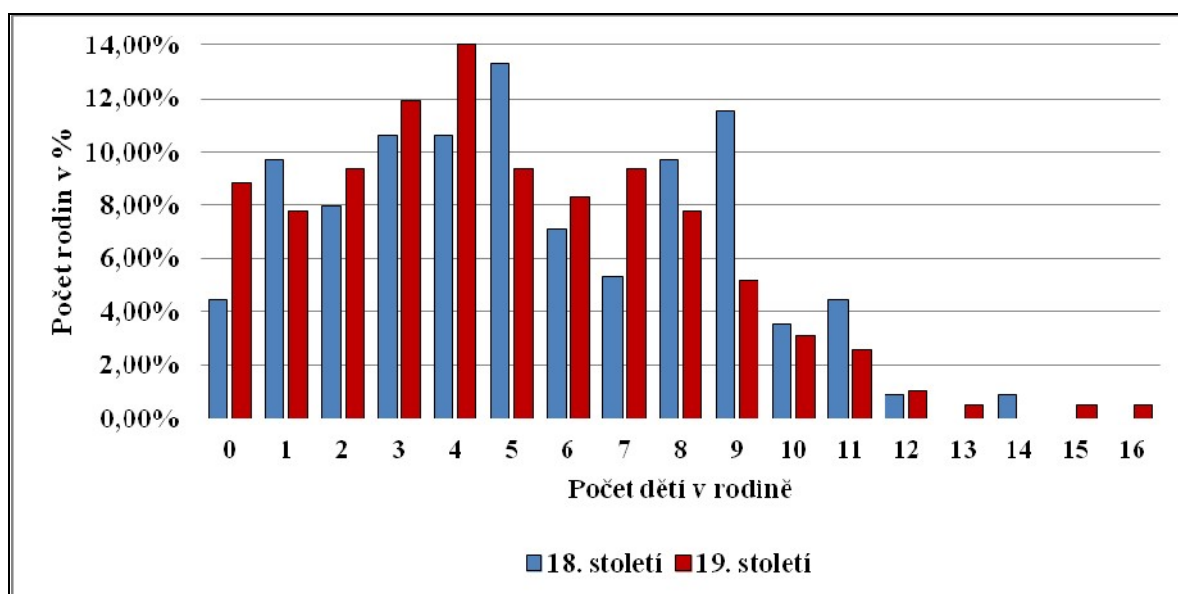
Období	1701– 1725	1726– 1750	1751– 1775	1776– 1800	1801– 1825	1826– 1850	1851– 1875	1876– 1900
Počet dětí v 1 rodině	6,4	5,6	5,4	5,0	5,1	4,6	4,8	4,9

Jak vyplývá z grafu, měly lesonické rodiny nejčastěji tři až pět dětí. Mezi manželstvími uzavřenými v 18. století, konkrétně v jeho druhé polovině, bylo také velmi mnoho těch, ve kterých se narodilo devět dětí. Časté byly po celé období i rodiny, v nichž se narodilo šest až osm dětí. Málo ale nebylo ani rodin s pouze jedním či dvěma potomky – zde se většinou jednalo o rodiny, v nichž některý z manželů předčasně zemřel, nebo o druhá manželství, do nichž žena vstupovala už ve vyšším věku.⁷⁷ Deset či jedenáct potomků mělo už jen málo rodin a dvanáct a více dětí v jedné rodině byla vzácnost. Největší počet dětí se narodil v rodině bednáře Františka Kratochvíla a jeho ženy Evy, kteří spolu měli šestnáct dětí.

Ze sociálního hlediska byly nejpočetnější rodiny sedláků – ty měly nejčastěji více než pět dětí a bylo mezi nimi také nejvíce manželských párů s deseti a více dětmi. Větší množství potomků měli i domkaři a řemeslníci. Naopak v rodinách nádeníků, podruhů, čeledínů a sloužících měli obvykle méně než pět dětí. Menší rodiny mívali i lidé v kategorii „ostatní“, kam jsem zařadila úředníky a další inteligenci. Obecně se dá říci, že v rodinách s lepším materiálním zázemím se rodilo více dětí nežli v těch chudších.

⁷⁷ Menší počet potomků by v nejstarším období zčásti bylo možné přičíst na vrub i skutečnosti, že nebyla vedena důsledná evidence dětí mrtvorozených či zemřelých krátce po porodu.

Graf 6. Počet dětí připadajících na jedno manželství v 18. a 19. století

Tabulka 17. Počet dětí v rodinách dle sociálního hlediska v letech 1701-1900

Počet dětí	Počet rodin						Celkem
	sedlák	domkař	řemeslník	podruh a nádeník	čeledín a sloužící	ostatní	
0-1	6	4	13	8	5	2	38
2-3	9	7	11	12	8	4	51
4-5	9	5	19	14	15	6	68
6-7	12	9	14	5	6	4	50
8-9	13	10	18	1	5	2	49
10-11	7	3	5	3	0	1	19
12 a více	4	0	2	0	1	0	7
Celkem	60	38	82	43	40	19	282

Mezi jednotlivými porody lesonických žen býval po celé sledované období průměrný odstup zhruba dvou až tří let, přičemž čím více potomků bylo v rodině, tím byly tyto intervaly kratší. Rozestupy se vesměs prodlužovaly se stoupajícím věkem ženy. Při přibližném intervalu 2,5 roku měla tedy dvacetiletá žena teoreticky šanci, že do svých padesáti let může povít dvanáct dětí.

Tabulka 18. Meziporodní intervaly v letech 1701–1900

Interval	Počet porodů v rodině					
	10	9	8	7	6	5
	Délka intervalu (v měsících)					
1–2	23,0	27,2	23,7	24,2	24,9	28,2
2–3	22,6	26,9	25,6	26,2	30,2	30,3
3–4	25,3	23,7	26,9	28,3	33,4	38,0
4–5	25,7	28,4	26,5	31,1	30,3	40,1
5–6	26,3	27,5	27,9	32,5	35,3	-
6–7	25,7	28,3	31,8	37,7	-	-
7–8	26,2	29,7	37,9	-	-	-
8–9	32,1	36,3	-	-	-	-
9–10	34,0	-	-	-	-	-

Na produktivitu manželství měl tím pádem významný vliv věk při uzavření sňatku. Čím mladší se žena vdávala, tím více dětí stihla během manželství porodit. Důležitý byl i věk manžela – pokud by kvůli svému vyššímu stáří zemřel, když jeho žena byla dosud v plodném věku, ta by tak neměla příležitost plně využít dobu, po kterou mohla mít děti, zvlášť pokud by se jí již nepovedlo znovu provdat.

Z porodů zahrnutých ve výše uvedené tabulce pětinašobná matka přivedla na svět své první dítě v průměru ve věku 23,5 let, zatímco žena, která rodila šestkrát až osmkrát, měla prvního potomka v necelých 23 letech, devítinašobná rodička ve 22 letech a ta, která absolvovala deset a více porodů, začínala s rozením dětí ještě před svými jednadvacátými narozeninami.

5.6 Křestní jména

Od roku 1701 do konce 19. století bylo v obci Lesonice pokřtěno 3169 dětí,⁷⁸ z toho bylo 1577 dívek a 1592 chlapců. Bylo přitom použito 70 různých dívčích a 71 chlapeckých jmen. Ne všechna jména ale byla používána ve stejném období – některá byla typická pro počátek 18. století a později se vytrácejí, jiná se naopak objevují teprve ke konci 19. století, kdy došlo k přílivu nových, dosud nepoužívaných křestních jmen. V průměru se v určitém období střídalo jen čtyřicet chlapeckých a zhruba stejně dívčích jmen.

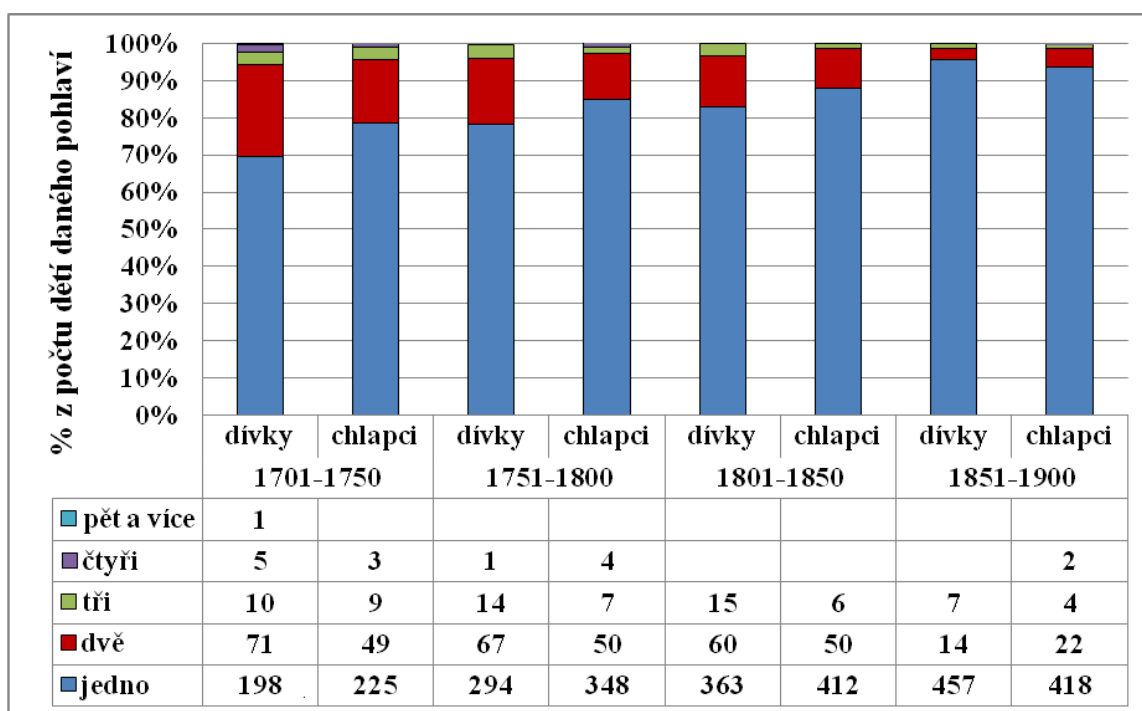
⁷⁸ Z celkem 3195 dětí zaznamenaných v rodné matrice bylo 26 mrtvorozených a tudíž nepokřtěných.

Jak je vidět v níže uvedené tabulce, bylo zpočátku v užívání dokonce ještě méně jmen, jen kolem třiceti pro každé pohlaví. Postupně jejich počet narůstal, přičemž chlapeckých jmen bylo v oběhu více než dívčích, což se ale změnilo ve druhé polovině 19. století, kdy počet dívčích jmen vzrostl téměř o polovinu.

Tabulka 19. Počet různých křestních jmen užívaných v letech 1701–1900

Pohlaví dětí	1701–1750	1751–1800	1801–1850	1851–1900
Dívky	29	31	37	52
Chlapci	31	38	44	45

Graf 7. Počet křestních jmen u jednoho dítěte

Děvčata i chlapci dostávali po celé sledované období nejčastěji jen jedno jméno. Výjimkou ale nebyla ani jména vícenásobná. Zvyk dát dítěti dvě křestní jména byl nejrozšířenější v první polovině 18. století, kdy byla takováto jména udělena čtvrtině dívek a šestině chlapců. Jeho obliba ale pozvolna klesala a v posledních padesáti letech 19. století už bylo spíše neobvyklé, pokud novorozenec obdržel více než jedno jméno.

Tři jména nebývala příliš častá nikdy a ve větší míře se vyskytovala v rodinách panských zaměstnanců. Více než tři jména již byla vzácná a objevují se jen u dětí šlechticů

a vysoce postavených panských úředníků. Čtyři jména dostalo devět chlapců a šest dívek, jedna z dcer hraběte Aichbüchla dokonce obdržela roku 1740 jmen šest – Marie Antonie Johana Nepomucena Josefa Quirina. Víceletná křestní jména dívek začínala nejčastěji jménem Marie, Anna nebo Terezie, u chlapců to byl František, Jan a Josef. Nejvíce frekventované kombinace dvou jmen byly Marie Anna a Anna Marie.

Při pohledu do tabulek nejčastěji používaných křestních jmen zjistíme, že v každém období byla u chlapců i u dívek čtyři nejoblíbenější jména, která při křtu obdržela nadpoloviční většina narozených dětí daného pohlaví. Z chlapeckých jmen se na této pozici vystřídali František, Jan, Josef, Václav, Jakub a Antonín, z dívčích Anna, Kateřina, Františka, Antonie, Marie a její varianty Marina a Mariana. Pouze ve dvou případech bylo k dosažení více než padesáti procent nutné přidat ještě páté jméno – u chlapců v letech 1701–1750 a u dívek v letech 1801–1850. Deset nejčastějších jmen již představovalo v průměru skoro 80 % jmen udělených v příslušném období.

Tabulka 20. Nejčastější dívčí jména

1701–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900	
Jméno	%	Jméno	%	Jméno	%	Jméno	%
Anna	16,5	Mariana	19,7	Marie	13,2	Marie	27,4
Kateřina	13,3	Anna	17,6	Františka	11,9	Františka	15,5
Marie	12,6	Marie	9,0	Kateřina	11,2	Antonie	8,4
Marina	11,2	Kateřina	9,0	Antonie	10,5	Anna	4,6
Mariana	8,1	Terezie	7,2	Anna	9,4	Kateřina	3,6
Dorota	5,3	Antonie	5,6	Terezie	9,1	Terezie	2,9
Jana	5,3	Josefa	4,8	Mariana	6,9	Aloisie	2,7
Kristina	3,9	Barbora	3,2	Josefa	4,6	Josefa	2,7
Rosina	3,5	Františka	2,7	Veronika	2,3	Julie	2,3
Voršila	3,2	Rosina	2,4	Eleonora	1,8	Anastázie	2,1

Tabulka 21. Nejčastější chlapecká jména

1701–1750		1751–1800		1801–1850		1851–1900	
Jméno	%	Jméno	%	Jméno	%	Jméno	%
Jan	17,5	Jan	18,6	František	19,0	František	24,4
Josef	12,2	František	18,3	Jan	15,2	Jan	14,6
František	8,7	Josef	13,9	Antonín	9,4	Josef	13,0
Václav	7,3	Jakub	7,3	Josef	9,2	Antonín	11,7
Matěj	7,0	Antonín	5,4	Karel	7,3	Karel	6,5
Jakub	4,6	Matěj	4,9	Jakub	6,4	Jakub	2,5
Jiří	4,5	Václav	3,7	Václav	5,3	Alois	1,8
Bartoloměj	3,5	Tomáš	3,4	Matěj	3,6	Václav	1,8
Martin	3,5	Jiří	3,2	Martin	2,1	Bohumil	1,7
Šimon	3,3	Ignác	2,4	Ignác	2,1	Rudolf	1,4

Výběr křestního jména mohl být ovlivněn jmény rodičů, prarodičů či kmotrů dítěte, ale největší vliv měl zcela jednoznačně církevní kalendář. Obyvatelé Lesonic s oblibou dávali novorozěným dětem jméno svěťce, jehož svátek buďto připadl přímo na den jejich narození, nebo měl nastat o několik dnů (někdy dokonce týdnů) později, což lze demonstrovat rozbohem deseti nejčastěji užívaných jmen.⁷⁹

Nejvíce chlapců obdrželo křestní jméno Alois v červnu (21. 6. jezuita Alois Gonzaga), Bartoloměj v srpnu (24. 8. Bartoloměj apoštol), Bohumil v říjnu (13. 10. Teofil biskup Antiochský), Ignác v červenci (31. 7. zakladatel jezuitského řádu Ignác z Loyoly), Jiří v dubnu (24. 4. Jiří mučedník), Martin v listopadu (11. 11. Martin z Tours), Jakub v červenci (25. 7. Jakub Větší), Josef v únoru a březnu (19. 3. Josef Pěstoun), Karel ve druhé polovině října (4. 11. Karel Boromejský), Matěj v únoru (24. 2. Matěj apoštol), Rudolf v dubnu (17. 4. Rudolf z Bernu), Šimon v říjnu (28. 10. Šimon apoštol), Tomáš v prosinci (21. 12. Tomáš apoštol) a Václav v září (28. 9. sv. kníže Václav).

Z děvčat jich nejvíce dostalo jméno Aloisie v květnu a červnu (též dle Aloise Gonzagy), Anastázie v dubnu (27. 4. papež Anastasius I.), Anna v červenci (26. 7. Anna, matka P. Marie), Antonie v dubnu, květnu a červnu (2. 5. Antonín Florentský a 13. 6. Antonín z Padovy), Barbora koncem listopadu a začátkem prosince (1. 12. Barbora z Nikomédie, patronka havířů), Dorota na přelomu ledna a února (6. 2. panna Dorota mučednice), Eleonora v únoru (21. 2. se připomíná liturgická památka anglické královny Eleonory Provensálské),

⁷⁹ Pro rozbor jmen jsem využila knihu V. Rameše. Viz RAMEŠ Václav, *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen*, Praha 2001.

Jana v květnu (na tento měsíc připadá svátek Jana Nepomuckého, ale i upálení Jany z Arku), Julie též v květnu (22. 5. Julie z Korsiky), Josefa v únoru a březnu (opět dle Josefa Pěstouna), Kateřina v dubnu (30. 4. Kateřina Sienská) a v listopadu (25. 11. Kateřina Alexandrijská), Terezie v říjnu (15. 10. sv. Terezie od Ježíše), Veronika na přelomu ledna a února (svátek 4. 2.) a Voršila v září a říjnu (21. 10. sv. Voršila a její družky).

V jiných měsících dostávaly děti výše uvedená jména jen zřídka, některá dokonce vůbec – například jméno Šimon vybrali rodiče pro svého potomka jedině v říjnu, Bartoloměj pouze v srpnu a koncem července, Voršila v září a říjnu.

Chlapecká jména František, Jan a Antonín a dívčí jména Marie (či Marina, Mariana) a Františka se dětem dávala v průběhu celého roku, což lze ale částečně vysvětlit i tím, že existuje více světců s tímto jménem. Nejvíce Janů bylo pokřtěno v květnu (16. 5. Jan Nepomucký) a červnu (24. 6. Jan Křtitel), Antonínů v lednu (17. 1. Antonín Veliký), květnu a červnu (opět Antonínové Florentský a z Padovy). U dívek František je výrazný nárůst koncem března a září, kdy se blížil výroční den Františka z Pauly (2. 4.) a Františka z Assisi (4. 10.). U chlapců Františků to již tak jednoznačné není, ale i zde je patrný o něco větší výskyt jména od září do počátku prosince, kdy slavilo svátek hned několik svatých Františků, v lednu (29. 1. František Saleský) a na konci března (František z Pauly). Svátků souvisejících nějak s Pannou Marií bylo po celý rok mnoho, takže není divu, že jméno Marie i od něj odvozené Mariana a Marina bylo hojně užívané po celý rok.

Naopak jménem Rosina byla děvčátka pojmenována nejčastěji po matce nebo kmotře a rozšíření jména Kristina, kterým se v Lesonicích křtilo až na dvě výjimky pouze v letech 1727–1736 má „na svědomí“ Kristina Hladičová, dcera lesonického rychtáře Skoumala, která šla se svým manželem Janem Hladičem za kmotru devíti z deseti takto pokřtěných dívek.

Lze též vypořádat, jak v průběhu dvou staletí stoupala a klesala oblíbenost určitých křestních jmen. Ke znatelnému posunu došlo nejen mezi těmi méně používanými, ale i na pozicích deseti nejoblíbenějších jmen. Postupně klesala obliba Matěje, Václava, Anny a Kateřiny. Jména Jiří, Bartoloměj, Pavel, Šimon, Barbora, Dorota, Jana a Rosina dokonce po roce 1800 postupně vyšla z užívání úplně. Polepšili si naopak František, Františka, Antonín, Antonie a Marie. Do posledního uvedeného jména se sloučily obě původně paralelně s ním používané varianty Marina a Mariana, z nichž první se v matrikách přestala objevovat již po roce 1788 a druhá vymizela v první polovině 19. století. Ke konci sledovaného období se prosadila jména do té doby užívaná jen málo či zcela nová, jako byl Bohumil a Anastázie.

Výhradně v první polovině 18. století byla používána jména Adam, Blažej, Dobiáš, Vít, Lucie, Justina, Regina, Salomena, Zuzana a dokonce i Voršila, přestože byla tehdy desátým nejoblíbenějším jménem. Všechno to jsou jména, která v tomto období v matrikách nalezneme i jako jména rodičů či kmotrů, tedy osob narozených v předchozím století.

Po roce 1800 se začínají objevovat cize znějící jména Bernard, Raimund nebo Ernestina – jejich rodiče byli panští úředníci německého původu. Znatelné rozšíření repertoáru nastalo ve druhé polovině 19. století, kdy se v Lesonicích začalo používat velké množství nových jmen. Němečtí úředníci pojmenovávali své děti Egon, Hugo, Julius, Berta nebo Leontina, rodiče českého původu vybírali například jména Alois, Augustin, Eduard, Leopold, Karolína, Anastázie, Emilie a Pavlína. S blížícím se koncem století se objevují jména slovanského původu Bohumil, Ladislav, Božena a Růžena.

6 Úmrtnost

K nejsmutnějším okamžikům lidského života patří umírání. Pro naše předky bylo mnohem větší součástí všedního dne, než je tomu v současnosti. Zatímco my si spojujeme smrt především se stářím, v minulosti bylo běžné, že umírali lidé všech věkových kategorií, často právě ti nejmladší a nejslabší.

Vyčerpání z těžké fyzické práce, špatná či nedostatečná strava a zanedbávaná hygiena, to vše se negativně podepisovalo na zdravotním stavu prostých lidí a jejich menší odolnosti vůči chorobám. Fatálně tak mohla skončit dokonce i onemocnění, která jsou dnes považována za banální. Služby lékaře nebyly pro většinu lidí finančně dostupné, ale dlouho na tom nebyli o mnoho lépe ani ti, kteří si je mohli dovolit. Ani doktor totiž leckdy nevěděl, jak některé nemoci správně léčit. Velmi vysoká byla úmrtnost kojenců a batolat, v odborné literatuře vysvětlovaná podáváním stravy nevhodné pro děti odstavené od mateřského mléka, navíc připravené za nehygienických podmínek.⁸⁰

Poměry se začaly měnit za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II., kdy započalo budování uceleného systému zdravotní správy, zahrnující i vznik všeobecných nemocnic, porodnic a dalších potřebných ústavů, reformu vzdělávání lékařů a zdravotníků a opatření pro zlepšení hygieny. Špatnou výživovou situaci obyvatelstva pomáhaly napravit i změny v zemědělství, největší z nich byl přechod na střídavé hospodaření namísto trojpolního.

Ani to vše by ale nestačilo, kdyby zejména v průběhu 19. století nedošlo též k pokroku v medicíně. Přelomovým byl Jennerův objev vakcinace jako ochrany proti černým neštovicím, jejíž uvedení do praxe zachránilo mnoho hlavně dětských životů.⁸¹ Velkým přínosem byl objev původců různých infekčních onemocnění a zjištění způsobu jejich přenosu, takže již pouhými preventivními opatřeními bylo možné docílit snížení úmrtnosti i u nemocí, na něž dosud nebyl znám účinný lék. Na mnohé léky a léčebné metody, například antibiotika, si lidstvo muselo počkat až do 20. století.

---

⁸⁰ FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva*, s. 179.

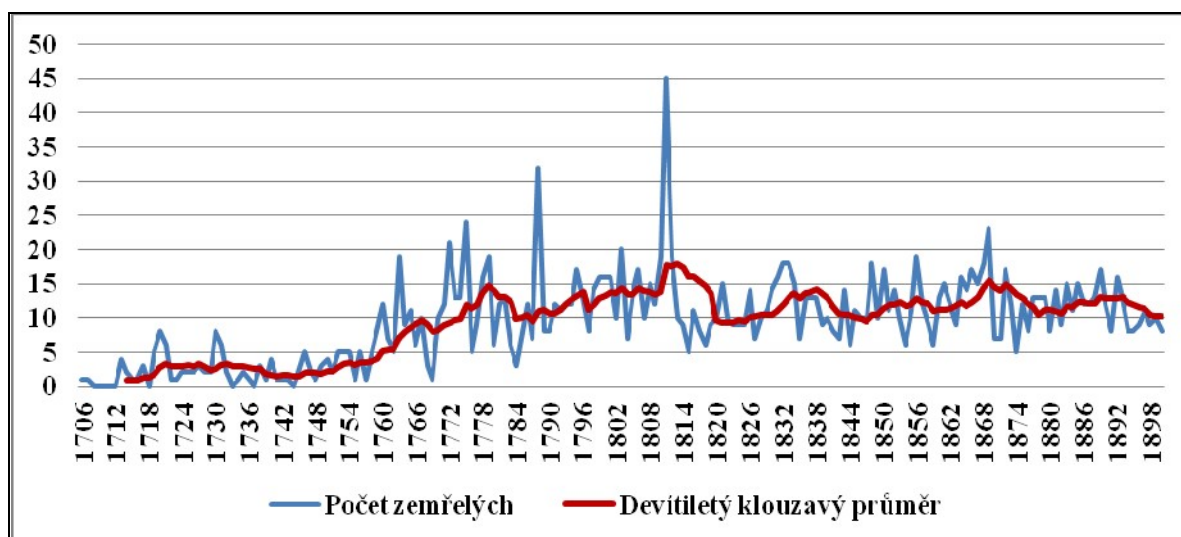
⁸¹ *Tamtéž*, s. 183.

6.1 Počty zemřelých

V letech 1701–1900 bylo ve farnosti Babice evidováno úmrtí 1820 osob, které měly uvedeno jako bydliště, případně místo úmrtí, obec Lesonice. Z toho bylo 50,16 % mužů a 49,84 % žen.

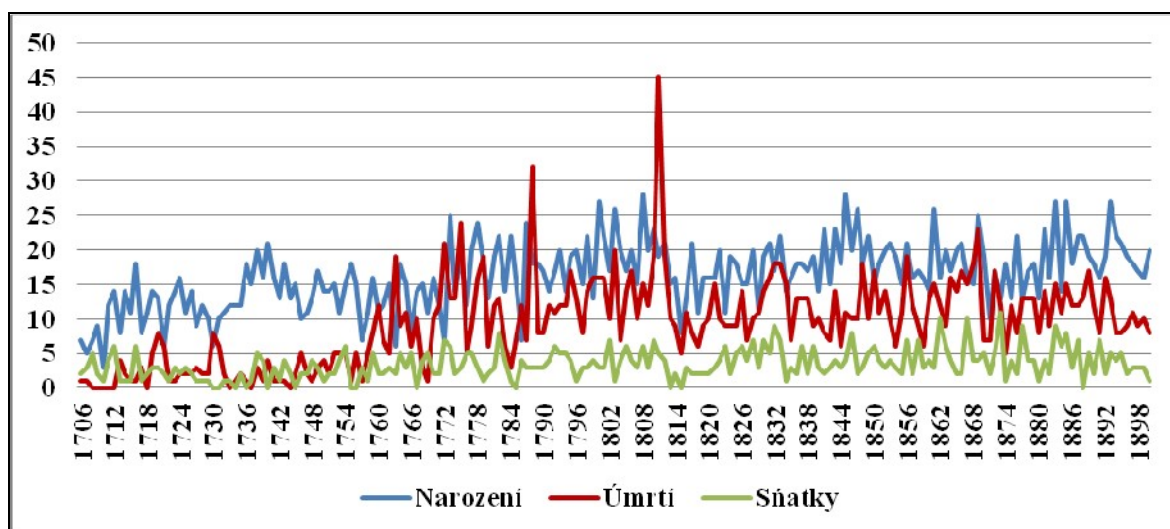
Při rozboru matrik farnosti Babice jsem však zjistila, že nejstarší evidence zemřelých je nespolehlivá, a to podle všeho až do roku 1759, kdy koncem srpna zemřel ve věku 78 let zdejší dlouholetý farář Pavel Antonín Nečas, a po předčasné smrti jeho nástupce Jana Kratzmanna v polovině října téhož roku se farnosti ujal František Tkaný. Úmrtí dětí, zejména těch nejmenších, byla v celé farnosti do té doby zaznamenávána jen sporadicky. Také zcela chybí údaje o všech osobách zemřelých v letech 1708–1712.⁸²

Graf 8. Počty úmrtí obyvatel Lesonic v 18. a 19. století

⁸² V matrice je poznámka, že tito zemřelí jsou zapsáni v kostelních účtech, tato evidence se však nedochovala.

Graf 9. Narozeni, sňatky a úmrtí v obci Lesonice v 18. a 19. století

V první polovině 18. století byla pro obec Lesonice evidována v průměru pouze dvě úmrtí ročně, přičemž nejvyšší počet zemřelých dosáhl osmi osob, a to v letech 1720 a 1730. Většina úmrtí z roku 1730 přitom spadá do první poloviny roku, čímž připomíná hladovou krizi z roku 1772, o níž ještě bude řeč. Kvůli špatné evidenci zemřelých však nelze z údajů za toto období nic spolehlivě vyvozovat.

Ve druhé polovině 18. století se průměrný počet zemřelých osob v Lesonicích vyšplhal na hodnotu 10,14. Ačkoli neznáme celkový počet obyvatel obce, abychom mohli obě období spolehlivě porovnat, je i z tohoto rozdílu zřejmé, že počty zemřelých byly za působení faráře Nečase velmi podhodnocené. Nejvyšší počty úmrtí byly v letech 1763, 1772, 1775, 1779 a 1788. Ze čtyřiaadvaceti osob zemřelých v roce 1775 ale šest mužů nepocházelo z Lesonic – jednalo se o účastníky selské rebélie původem z jiných vesnic na lesonickém panství, kteří byli zastřeleni při střetu s vojáky.

První větší výkyv v počtu zemřelých nastal v roce 1763, tedy na samém konci sedmileté války. Od října do prosince zde zřejmě řádila epidemie nějaké infekční choroby, protože v celé farnosti tehdy zemřelo dohromady 28 osob, převážně dětí, přitom obvyklý průměr za tyto měsíce byl pouze šest zemřelých. V Lesonicích zemřelo v roce 1763 celkem 19 osob, z toho pět (vše děti) od října do prosince.

Počátkem 70. let 18. století nastala v českých zemích vlivem nepříznivých klimatických podmínek velká neúroda. Počáteční drahota a nedostatek potravin vyústily v hladomor a s ním spojenou zvýšenou úmrtnost obyvatelstva. Spíše než hladem však lidé umírali na různé nemoci, kterým jejich organismus oslabený hladověním nedokázal vzdorovat. Lesonické

panství zasáhl hladomor v první polovině roku 1772 a ukončily jej až červencové žně. V babické farnosti zemřelo od počátku ledna do konce června tohoto roku celkem 119 osob, z toho bylo 49 dětí do 14 let a 70 dospělých. Obvyklý průměr za těchto šest měsíců byl přitom jen 25 osob – jedná se tedy o téměř pětinasobný nárůst úmrtnosti. V Lesonicích zemřelo roku 1772 dvacet jedna osob, což byla čtvrtá nejvyšší roční úmrtnost v dějinách obce, z toho patnáct během hladomoru.

Nejvíce osob za celé 18. století zemřelo v Lesonicích roku 1788. Obec tehdy navštívila nebezpečná infekční choroba – neštovice. Epidemie trvala od počátku února do konce dubna a v tomto období zemřelo v Lesonicích devatenáct osob, z toho šestnáct se stalo obětí neštovic. Jen dva z nich byli dospělí; ostatní byly děti do tří let, kromě jednoho chlapce, kterému bylo pět let. Celkem zemřelo roku 1788 v obci třicet dva osob.

V 19. století se oproti předchozímu období zvýšil průměrný roční počet zemřelých – v první polovině století činil tento průměr 12,46 a ve druhé polovině 11,90. Nejvyšší počet zemřelých během jednoho roku za celou historii obce spadá do roku 1811 – tehdy v Lesonicích zemřelo 45 osob. Po větší část roku zde totiž řádilo hned několik infekčních onemocnění. Od ledna do června tu neštovice a spalničky zabily devatenáct dětí ve věku do šesti let. Od půli srpna do konce září je vystřídal tyfus, kterému podlehl pět dospělých osob.

V 19. století jsou roční počty zemřelých celkově vyšší než v předešlém období, což je následkem nejen lepší matriční evidence, ale i nárůstu celkového počtu obyvatel obce. Překročení hranice patnácti zemřelých během jednoho roku je jen o málo běžnější než v předchozím století, ale hranice dvaceti zemřelých již byla překročena jen dvakrát – kromě už zmíněného roku 1811 ještě roku 1869, kdy zemřelo 23 osob. Mimo padesátiletého zedníka, který zemřel na tyfus, všichni podlehl tehdy běžným chorobám, zvýšený počet zemřelých tedy nemá žádnou zjevnou příčinu.

Významnou součástí studia mortality jsou *demografické krize*. Podle definice E. Maura nastává demografická krize tehdy, pokud počet úmrtí po dobu alespoň tří měsíců dosahuje nejméně dvojnásobku průměrného počtu úmrtí.⁸³ I když se, jak je uvedeno výše, v obci Lesonice vyskytlo několik roků s výrazně zvýšeným počtem úmrtí, ani jeden z nich nesplňuje podmínky, neboť vysoký počet úmrtí nikdy netrval dostatečný počet měsíců v řadě za sebou, nebo pokud ano, pak počet zemřelých nepřesahoval ve všech z nich dvojnásobek průměru.⁸⁴

---

⁸³ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, s. 141.

⁸⁴ Pokud bychom však neposuzovali jen obec Lesonice, ale celou farnost jako celek, pak by minimálně události roku 1772 a patrně i ty z roku 1763 byly klasifikovány jako demografická krize.

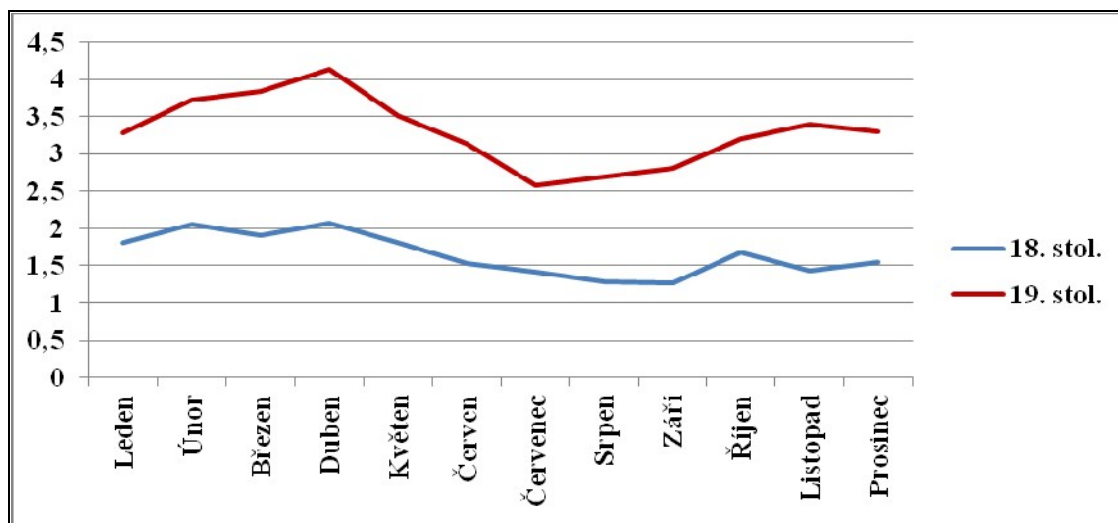
6.2 Sezónní pohyb úmrtnosti

Při pohledu na počty úmrtí v jednotlivých měsících vidíme, že v rámci roku nebyly rozloženy zcela rovnoměrně. Nejvyšší množství úmrtí se koncentrovalo do první poloviny roku, především do dubna. S přibývajícím teplejším počasím počet zemřelých klesal a nejnižší byl v červenci, srpnu a září, ale od podzimu již úmrtnost zase stoupala. Tuto křivku víceméně kopírují úmrtí mužů i žen, přičemž úmrtnost žen je v prvních dvou měsících roku o něco nižší, než je tomu u mužů a naopak na podzim stoupá strměji než mužská.

Nejvíce se tedy umíralo v chladných měsících a nejméně naopak v nejteplejších. Zvýšená úmrtnost v zimě a na jaře patrně souvisí s tím, jak v průběhu zimy ubývalo zásob potravin a lidé byli kvůli nedostatečné výživě a chybějícím vitamínům více náchylní podlehnout různým chorobám, kterým by možná jinak odolali. Proto také ubývá zemřelých v období, kdy již mají lidé možnost zpestřovat si jídelníček nejprve ranou zeleninou a později též v době hojnosti po sklizni.

Graf 10. Sezónní rozložení počtu úmrtí

(denní průměry)

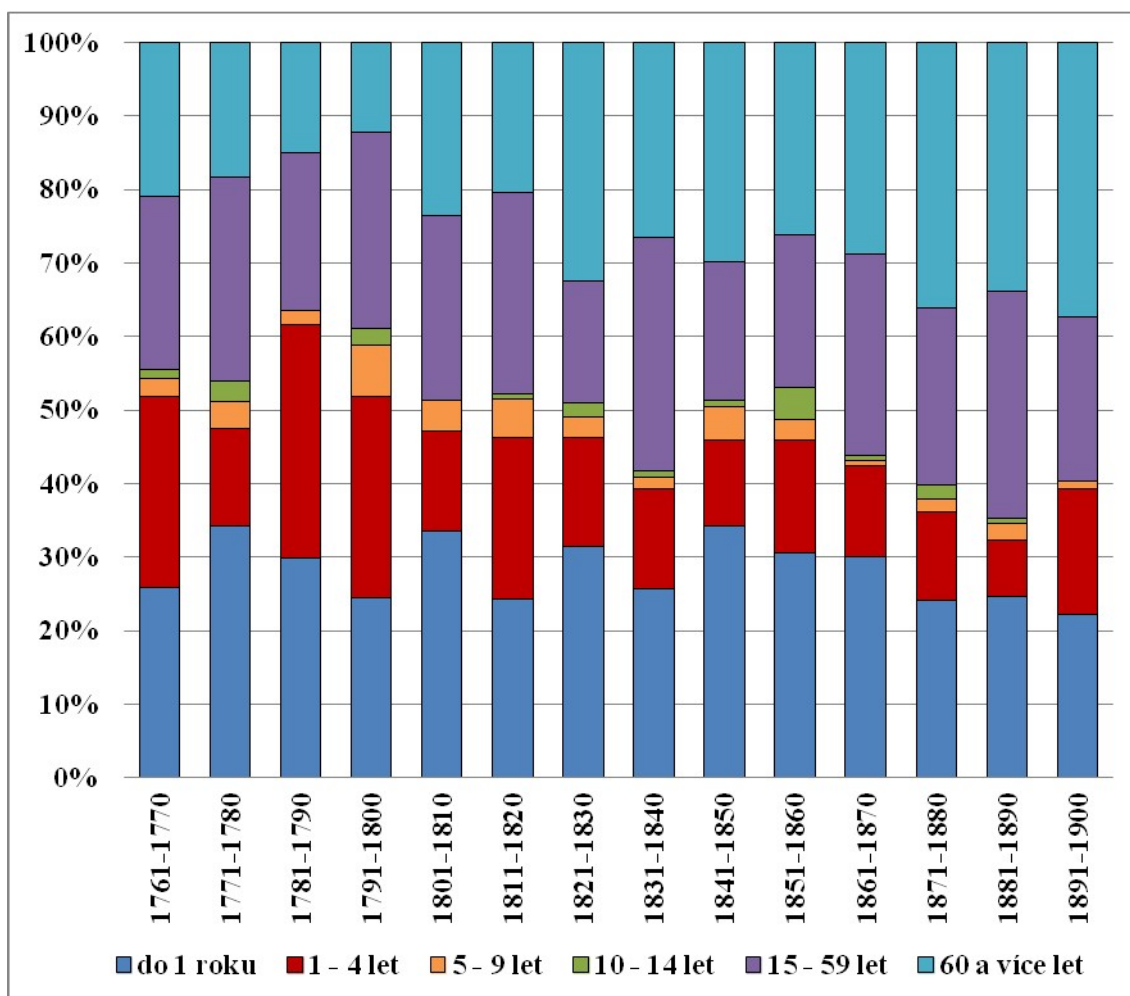

6.3 Věková skladba zemřelých

Seriózní rozbor věkové skladby zemřelých lze provést až pro období po roce 1759, protože do té doby nejsou zcela spolehlivá data o počtu zemřelých. Zabývala jsem se proto pouze obdobím let 1761–1900. Tehdy zemřelo celkem 1673 osob, z toho bylo 827 dětí (od 0 do 14 let), 418 dospělých v produktivním věku (15–59 let) a 428 od 60 let.

Graf 11. Poměr věkových kategorií úmrtnosti obyvatel v letech 1761–1900 (%)

Po celou dobu byla velmi vysoká úmrtnost dětí, přičemž u chlapců byla o něco vyšší než u dívek. Z celkem 827 zemřelých dětí do 14 let jich přitom nejvíce (57,4 %) zemřelo, ještě než stihly oslavit své první narozeniny, z toho zhruba čtvrtina již v prvních šesti dnech po narození. Hodně bylo také dětí zemřelých ve stáří 1–4 let (33,7 %). Kdo však přečkal úskalí prvních čtyř let života, měl velkou šanci dožít se dospělosti, protože dětí, které zemřely ve věku 5–9 let bylo jen 6,2 % a v 10–14 letech zemřelo již pouze 2,7 % dětí.

Až do konce 20. let 19. století byla úmrtnost dětí v rámci celkové populace dlouhodobě nadpoloviční, postupně ale klesala a od 60. let se již pohybovala „jen“ kolem čtyřiceti procent. Nápadné je hlavně snížení počtu úmrtí dětí ve věkové kategorii 1–4 let, které nastalo už od 20. let 19. století a lze je nejspíše přičíst na vrub zlepšení zdravotní péče, zejména očkování proti neštovicím, na které předtím umíraly nejčastěji právě děti v tomto věku.

Naopak úmrtnost dětí do jednoho roku byla po celé období značná, v průměru 28,3 %, a kromě posledního desetiletí 19. století neklesla pod 24 procent.

Také ve věkové kategorii 15–59 let byl v celkovém součtu počet zemřelých mužů vyšší než počet žen, ač se nejednalo o rozdíl nijak výrazný a v některých dekádách naopak zemřelo žen více než mužů. Úmrtnost takto starých osob byla v průměru 24,6 % a během let se nijak významně nezměnila.

Nejvíce se zlepšení životních podmínek v průběhu 19. století promítlo do věkové kategorie osob starších 60 let. V 18. století a ještě v prvních dvou dekádách 19. století byl podíl osob zemřelých v tomto věku nejnižší ze všech věkových kategorií, neboť většina osob se tohoto věku vůbec nedožila, průměr za těchto šest desetiletí činil 18,4 %. Zároveň s poklesem dětské úmrtnosti však podíl starších zemřelých narůstal a v letech 1871–1900 již průměr činil 35,8 %. Na rozdíl od osob zemřelých v dětství či v produktivním věku bylo mezi obyvateli Lesonic zemřelými po šedesátce více žen než mužů.

Tabulka 22. Věkové kategorie úmrtnosti v letech 1761–1900

Věk	do 1 roku		1–4 let		5–9 let		10–14 let		15–59 let		60 a více		Celkem
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
1761–1770	10	11	10	11	1	1	-	1	8	11	5	12	81
1771–1780	30	17	13	5	4	1	2	2	23	15	12	13	137
1781–1790	17	15	14	20	2	0	0	0	13	10	4	12	107
1791–1800	14	18	20	16	5	4	1	2	18	17	7	9	131
1801–1810	29	18	10	9	3	3	0	0	17	18	16	17	140
1811–1820	20	12	14	15	3	4	1	0	15	21	12	15	132
1821–1830	14	20	11	5	0	3	1	1	11	7	9	26	108
1831–1840	19	15	12	6	1	1	0	1	19	23	18	17	132
1841–1850	24	14	7	6	3	2	0	1	12	9	15	18	111
1851–1860	23	11	5	12	1	2	2	3	9	14	13	16	111
1861–1870	23	21	9	9	0	1	1	0	26	14	18	24	146
1871–1880	13	13	8	5	1	1	1	1	16	10	16	23	108
1881–1890	20	12	3	7	1	2	0	1	18	22	19	25	130
1891–1900	13	9	6	11	0	1	0	0	12	10	18	19	99
Celkem	269	206	142	137	25	26	9	13	217	201	182	246	1673

6.4 Průměrný věk při úmrtí

Věk zemřelých uvedený v matrice se ve farnosti Babice ne vždy shodoval se skutečností. Bylo tomu tak zejména v nejstarším období. S postupem času se údaje zpřesňují, obzvláště ve druhé polovině 19. století, ale ani tehdy nebyla evidence zcela bezchybná. Důvodem mohlo být to, že přesný věk zemřelé osoby leckdy neznal nejen farář, ale ani příbuzní, dokonce ani sám zesnulý. Někdy se zapisovatel uchyloval k zaokrouhlení věku na číslo končící pětkou či nulou, ale těchto případů byla mezi zápisy s chybně uvedeným věkem menšina. Mnohem častěji naopak nesprávně zaznamenaný věk není dnešnímu badateli na první pohled ničím nápadný – příkladem za všechny může být lesonický nádeník Jan Polák, který zemřel roku 1867 údajně v 57 letech, přitom mu ale bylo teprve 54 let.

Nejpřesněji byl uváděn věk malých dětí, který pokud se lišil, tak většinou maximálně o několik měsíců. Největší rozdíly jsou naopak u osob nad 50 let. Pokud byl věk zanesený do matriky nesprávný, býval téměř vždy vyšší než skutečný – v průměru o dva až tři roky, ale v některých extrémních případech činil rozdíl i patnáct let. Zejména u osob zemřelých ve věku vyšším než 70 let se občas zdá, jakoby zapisovatel pouze hádal podle toho, jak moc staře dotyčný vypadal.

Jelikož jsem po provedení rekonstrukce rodin měla pro část zemřelých k dispozici jejich skutečný věk, operuji v těchto případech s jejich skutečným věkem, u ostatních osob byl ponechán věk dle matriky.

Při započtení zemřelých ze všech věkových kategorií byl průměrný úmrtní věk obyvatel Lesonic velmi nízký, pohyboval se kolem třiceti let. Výši průměru ovlivňoval velký počet dětí zemřelých do čtyř let věku, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole. Proto jsou také průměry z let 1721–1760 nápadně vyšší než ostatní – právě tehdy během působení faráře Nečase (1718–1759) docházelo k nedostatečné evidenci úmrtí malých dětí.

Jestliže vynecháme dětskou populaci a vypočteme průměrný věk pouze pro osoby starší patnácti let, získáme již číslo mnohem vyšší, které hned zpočátku atakuje či rovnou překračuje hranici padesáti let. Jak je patrné z tabulky, byl kromě let 1721–1760 průměrný věk žen častěji vyšší než věk mužů, i když v některých obdobích pouze nepatrně. U žen od 60. let 18. století průměrný věk stoupal velmi plynule, u mužů má taktéž vzestupnou tendenci, ale s výkyvy v poslední čtvrtině 18. století a pak znovu v letech 1861–1880. Na konci sledovaného období již ženy umíraly v průměru v 61 letech a muži v necelých 58 letech, oproti nejstaršímu období se jedná o nárůst o přibližně 8,5 a 10,5 roku.

Někteří z obyvatel Lesonic se dožili velmi vysokého věku, u třech z nich je dokonce uveden úmrtní věk vyšší než sto let. Jen u některých zemřelých jsem však mohla ověřit, zda se údaje o jejich vysokém stáří zakládají na pravdě, protože většina z nich nejsou místní rodáci. Nejvyššího ověřeného věku se tak v Lesonicích dožili dva muži – domkař Jan Němeček a výminkář půllánu František Máchal, kteří oba zemřeli počátkem 80. let 19. století ve věku devadesáti let.

Tabulka 23. Průměrný věk osob zemřelých v obci Lesonice

Období	Všichni zemřelí		Věk 15 a více let	
	muži	ženy	muži	ženy
1701–1720	22,27	34,57	47,40	52,89
1721–1740	46,29	41,95	54,79	49,36
1741–1760	39,63	40,46	54,58	48,89
1761–1780	22,33	27,67	52,54	52,37
1781–1800	18,83	22,08	48,27	53,34
1801–1820	24,43	30,52	54,92	55,03
1821–1840	28,64	34,78	56,40	58,44
1841–1860	27,10	32,71	61,31	59,68
1861–1880	32,30	36,03	55,09	60,92
1881–1900	35,57	39,79	57,84	61,41

6.5 Příčiny úmrtí

Až do roku 1784 se příčina úmrtí v matrice uváděla jen ojediněle, a to v případech, kdy dotyčný sešel ze světa nějakým velmi neobvyklým či násilným způsobem. Nejstarší záznam o příčině úmrtí je z 24. července 1707 kdy „hrom na poli zabil Bětu, vlastní manželku Jana Michky, souseda šebkovského“.⁸⁵ Jednalo se o tak výjimečnou událost, že si farář dokonce poznamenal i konkrétní den v týdnu (čtvrtek). Z úmrtí, která se odehrála v Lesonicích, je do roku 1784 uvedena příčina pouze v roce 1772, kdy se čtrnáctiletá Rosina, dcera Petra Tosy, utopila v lesonickém rybníce, a roku 1775, kdy bylo v Lesonicích během konfliktu s vojáky zastřeleno šest účastníků selského povstání, kteří ale nepocházeli přímo z Lesonic, jen zde zemřeli.

⁸⁵ MZA Brno, E 67 – Sběrka matrik, sign. 10011, s. 101.

Počínaje rokem 1784 byla příčina úmrtí uváděna povinně a jen v jednom případě z roku 1785 se stalo, že příslušná kolonka zůstala nevyplněna. Problematické je období let 1789–1803, kdy byla u 113 z celkem 193 zemřelých uvedena příčina smrti pouze „an gewöhnlich“, tedy „obvyklá“, kterou jsem do tabulky zanesla pod názvem „nepopsané“. Rovněž je potřeba mít na zřeteli, že příčina uvedená v matrice nemusela vždy být tím, na co dotyčný skutečně zemřel. Správné určení příčiny úmrtí bylo při tehdejší úrovni vědomostí značně problematické a situace se začala zlepšovat teprve ve druhé polovině 19. století.

Tabulka 24. Příčiny úmrtí v obci Lesonice v letech 1784–1900

Období	1784-1800		1801-1820		1821-1840		1841-1860		1861-1880		1881-1900		Celkem
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
infekční	22	21	38	29	11	7	4	4	21	19	3	9	188
tuberkulóza	5	8	23	26	25	30	18	17	25	16	12	9	214
plicní	1	1	7	6	9	7	6	13	7	10	22	27	116
střevní	-	-	1	2	3	2	5	9	5	4	7	7	45
mozkové	3	2	6	3	3	3	5	3	5	4	5	7	49
srdeční	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	5	9
krční	2	-	1	-	3	3	5	9	-	1	3	1	28
žaludeční	-	-	-	-	2	5	3	2	2	1	13	8	36
křečové stavy	14	12	27	21	28	27	32	18	14	17	3	3	216
následek porodu	-	3	-	1	2	5	2	1	3	2	2	1	22
sešlost věkem	1	2	2	6	10	16	12	17	16	21	20	22	145
vrozená slabost	1	3	9	6	4	5	6	3	10	11	5	6	69
jiná slabost	1	-	7	6	1	2	1	2	-	1	-	-	21
vodnatelnost	1	1	5	2	-	7	2	2	1	1	-	-	22
rakovina	-	1	-	1	5	-	-	2	2	1	3	5	20
vnější příčiny	2	2	-	-	4	-	4	-	4	1	4		21
blíže neurčené	3	7	3	7	5	4	2	3	12	10	4	7	67
nepopsané	42	47	11	14	-	-	-	-	-	-	-	-	114
Celkem	98	110	140	130	115	123	107	105	128	122	107	117	1402

Jak je patrné z tabulky, nejvyšší počet úmrtí (15,41 % ze všech evidovaných zemřelých) si vyžádaly *křečové stavy*. Pod tímto označením se skrývá nemoc nazývaná psotník (Fraiss, Fraisen), na kterou umírali hlavně nejmenší. Vysoká frekvence zápisů svádí k domněnce, že byl považován za jakousi „univerzální“ dětskou nemoc, kterou farář zapisoval do matriky pokaždé, když nebyl schopen zjistit skutečnou příčinu úmrtí dítěte. Tři čtvrtiny obětí této

choroby byli kojenci staří méně než jeden rok a zbylá čtvrtina byly děti od jednoho roku do šesti let. Jako příčinu úmrtí ale mají uveden psotník i dva dospělí – roku 1785 osmašedesátiletý pekař Jakub Richter a roku 1811 devětadvacetiletá svobodná dcera obuvníka Anna Nosková. Snad by se v jejich případech mohlo jednat o epilepsii, která měla podobné vnější projevy.

Druhou nejčastější chorobou byla *tuberkulóza* (Tuberculosis, Hectica, tuberkule), též lidově nazývaná souchotiny (Lungensucht) nebo úbytě (Abzehrung, Auszehrung), které podleho 15,26 % z celkového počtu zemřelých. Vyskytuje se u všech věkových kategorií, ale u osob nad patnáct let mnohem více než u těch mladších. Nejméně případů je u dětí do jednoho roku. Ze sociálního hlediska patřilo nejvíce osob zemřelých na tuto chorobu mezi hůře situované vrstvy – úmrtí v rodinách podruhů, nádeníků, čeledínů, sloužících, žebráků a invalidů tvořila dohromady 38,3 % z celkového počtu. Tato choroba ale byla hojně rozšířena také v rodinách řemeslníků (25,2 %) již o něco méně mezi domkaři (17,8 %), sedláky (11,7 %) a nejméně mezi příslušníky inteligence (7 %).

13,41 % osob zemřelo v Lesonicích na různé *infekční choroby*. Z nich si největší počet obětí vyžádaly neštovice (Blattern), jejichž nejrozsáhlejší výskyty jsou v obci zaznamenány v letech 1788, 1795, 1803, 1811 a naposledy roku 1873. Dlouhý odstup mezi posledními dvěma epidemiemi lze patrně přičíst skutečnosti, že na počátku 19. století bylo v českých zemích zavedeno plošné očkování proti této nemoci.⁸⁶ Nebylo však zcela důsledné, takže když neštovice počátkem sedmdesátých let udeřily znovu, část obyvatelstva již proti nim nebyla imunní. Celkem na ně od roku 1784 zemřelo 58 osob – téměř vše děti ve věku od několika měsíců do šesti let.

Další nakažlivé nemoci, na které umíraly hlavně děti, byly spalničky (Masern, osypky, Frieslausschlag), záškrť (Steckkatar, häutige Bräune, difteritis) a spála. Poslední jmenovaná nemoc si vyžádala pouze dvě oběti, oba případy se objevily krátce po sobě v letech 1877 a 1878. Spalničky se naopak vyskytovaly po celé období a stejně tak záškrť, který byl nejrozšířenější ve druhé polovině 19. století.

Infekčními nemocemi především dospělých byly tyfus (Nervenfieber, hitziges Fieber, Faulfieber, Typhus), úplavice (Durchfall) a cholera (Cholera, Brechdurchfall). Tyfus se objevoval poměrně pravidelně, obzvláště v první polovině 19. století, kdy přicházel takřka každý druhý rok. Vyžádal si 39 obětí, z toho dvě děti. Vyskytoval se spíše jednotlivě

---

⁸⁶ FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva*, s. 184.

a zřídka na něj zemřely během roku více než dvě osoby. Výjimkou byl rok 1811, kdy mu podlehl pět lidí. Úplavice se většinou vyskytovala spolu s tyfem, měla ale v porovnání s ním podstatně méně obětí (jen devět). Epidemie cholery v obci propukla pouze dvakrát – hned po jejím zavlečení do českých zemí z Asie roku 1832 a v souvislosti s prusko-rakouskou válkou roku 1866, kdy tuto nemoc roznášeli vojáci. Dohromady na ni zemřelo dvanáct osob.

Další nejčastější příčinou úmrtí byla *sešlost věkem* (Alterschwäche, Alterthum, sešlost). Tu má v příslušné kolonce zapsáno 10,34 % lidí, vše osoby nad šedesát let. Až zhruba do roku 1820 se uváděla jen málo, zato byl patrně ve stejném významu používán výraz „slabost“.

Na pátém místě se s 8,27 % umístily *plicní choroby*. Mezi ně jsem zařadila zápal plic (Lungentzündung), bronchitidy (bronchitis capillaris), plicní katary (katarrh plicní), ochrnutí plic (Lungenlähmung), plicní sněť (Lungenbrand) a záduchu (záduch). Oběťmi těchto onemocnění byli lidé všech věkových kategorií. Na plicní katary umíraly téměř výhradně děti do tří let a staří lidé nad šedesát let. Zápalům plic také podléhaly tyto dvě věkové skupiny, ale nejvíce zemřelých bylo ve věku 40–59 let. Až do počátku 60. let 19. století byly plicní choroby doménou dospělých a u dětí se téměř neobjevovaly. Podle mého názoru je ale jejich náhlý nárůst následkem zpřesnění určování příčin úmrtí, kdy se místo obligátního psotníku začala uvádět skutečná příčina smrti.

6,42 % osob zemřelo na *slabost* (Schwäche). V nejvíce případech to byla slabost vrozená, na kterou umíraly děti většinou několik dnů po narození, maximálně ve věku několika měsíců. Slabost byla ale uvedena i u několika dětí starších a objevuje se i u dospělých, a to nejvíce v první čtvrtině 19. století. Nejmladšímu dospělému bylo 47 let – slabost snad mohla být způsobena nějakou nemocí – většinou ale bylo již přes šedesát, jednalo se tedy nejspíš o období později hojně užívané „sešlosti věkem“.

Různorodou skupinu tvoří příčiny úmrtí, které jsem nazvala „blíže neurčené“ a kterých je 4,78 %. Byly to zejména různé záněty (například kostí, míchy), sněti (Brand), horečky (Fieber) a rozklad krve (Blutzersetzung). U třech osob je uveden alkoholismus. Přestože bych očekávala problémy s alkoholem spíš u příslušníků nižších sociálních vrstev, ve skutečnosti byli dva ze tří zemřelých naopak z vyšší společenské vrstvy – osmatřicetiletý Jakub Máchal byl půlláníkem a padesátiletá Marie Tomková manželkou majitele půllánu.

U dalších příčin úmrtí již žádná svou četností nepřekročila čtyři procenta. Byly to nemoci mozkové, střevní, žaludeční, krční, vodnatelnost (Wassersucht), rakovina (Krebs, rak), porodní komplikace (pod příčinu „následek porodu“ jsou zahrnuta úmrtí jak matek, tak i dětí) a nemoci srdeční.

Příliš častá nebyla ani úmrtí z vnějších příčin. Sedmnáct osob zemřelo následkem *nehody*, nešťastné náhody či úrazu. Nejčastější bylo utopení v nedalekém rybníce. Tímto způsobem přišlo o život sedm obyvatel Lesonic, kromě jedné již dospělé služby vše děti, poněkud chlapci ve věku kolem deseti let. Tři muži umrzli, naposledy roku 1875 čtyřicetiletý nádeník František Dospěl při cestě do nedalekých Milatic. *Úrazy*, to byly převážně pády z výšky, a jejich obětmi byli nejčastěji muži středního věku. Dvě úmrtí byla *násilného charakteru* – mladý myslivecký pomocník Josef Anderle zemřel roku 1831 na následky střelné rány a Jana Janouška, hajného z panského lesa Obora, roku 1864 zabili pytláci. V poslední čtvrtině 19. století se v Lesonicích staly tři *sebevraždy*. Spáchali je muži ve věku od osmadvaceti do šedesáti dvou let, z nichž dva si zvolili jako způsob smrti oběšení a poslední se utopil.

V různých věkových skupinách dominovaly odlišné příčiny úmrtí. Děti do jednoho roku umíraly nejčastěji na psotník a kvůli vrozené slabosti. V posledních dvaceti letech 19. století však došlo k velmi výraznému poklesu úmrtí na psotník a místo něj se objevují ve větší míře nemoci plicní a žaludeční, patrně důsledkem zlepšení ve stanovování diagnózy. Ve věkové kategorii 1–14 let byly nejčastější příčinou úmrtí různé dětské infekční nemoci, zejména neštovice. Zároveň se ale u nejmladších dětí stále objevuje i psotník, u starších hlavně tuberkulóza. Mezi dospělými ve věku 15–59 let jednoznačně převažuje tuberkulóza, na druhém místě jsou nemoci plic a do roku 1820 velmi časté nemoci infekční. Osoby nad 60 let umíraly nejčastěji sešlostí věkem, tuberkulózu vytlačilo z druhého místa až ke konci 19. století jiné onemocnění plic.

6.6 Úmrtnost při porodu

V současnosti považujeme za standard rodit v porodnicích a domácí porody se drží v povědomí lidí jako něco nebezpečného, při čem si žena zahrává se životem svým i dítěte. Proto mne zajímalo, jak často skončil v minulosti, kdy se rodilo doma, porod úmrtím matky nebo novorozence.

Rozborem matrik jsem zjistila, že v obci Lesonice za sledovaných dvě stě let zemřela přímo v den porodu pouze jedna jediná žena. I pokud celou věc pojmeme velkoryseji a započítáme všechny matky, které zemřely v průběhu šestinedělí, tedy do 42 dnů od narození dítěte, je výsledný počet pouhých sedmnáct žen. Z toho jich sedm zemřelo méně než týden po porodu (většinou do dvou až tří dnů), šest od jednoho do dvou týdnů a čtyři za více než

dva týdny. Ve stejném období je v Lesonicích evidováno 3143 porodů, při kterých se narodilo 3195 dětí. Úmrtí matky do šesti týdnů po porodu tudíž nastalo pouze v 0,54 % případů.

Jedenáct z těchto úmrtí se odehrálo v období, kdy již byla do matrik zapisována příčina smrti, avšak jen u šesti z nich byla uvedena souvislost s porodem. Zbylé ženy zemřely na různé choroby (tyfus, dna, ochrnutí mozku), kterým by patrně podlely tak jako tak, ačkoli těhotenství a porod jistě přispěly k jejich celkovému oslabení a menší odolnosti.

Při porodu se ale ocitala v nebezpečí smrti i jiná osoba – dítě. Do dvou dnů po porodu zemřelo během obou století dohromady 87 novorozeneých dětí, v prvních čtyřech týdnech to bylo 207 dětí. Dalšíh šestadvacet dětí se narodilo již mrtvých⁸⁷. Jednoznačně lze říci, že porod byl mnohem rizikovější pro dítě než pro matku.

Tabulka 25. Kojenecká úmrtnost v letech 1761–1900

Věk	0–2 dní		3–6 dní		7–27 dní		28 dní – 1 rok		Celkem
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	
1761–1800	9	10	5	5	18	13	39	33	132
1801–1850	19	11	5	6	20	14	62	48	185
1851–1900	28	10	5	7	13	9	46	40	158
Celkem	56	31	15	18	51	36	147	121	475

⁸⁷ Evidence mrtvorozených dětí je však k dispozici až od roku 1822, do té doby se tyto děti nezaznamenávaly.

7 Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala rozbořením porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti v obci Lesonice na Třebíčsku na základě údajů získaných z křestních, oddacích a úmrtních matrik. Jedná se o obec převážně zemědělskou, která byla v 18. a 19. století centrem panství a sídlem vrchnostenských správních institucí. Zdejší velkostatek zaměstnával pracovní síly ze širokého okolí.

Ve sledovaném období se v Lesonicích narodilo 3195 dětí, přičemž chlapani mírně převažovali nad dívkami. V 52 případech se narodila dvojčata. V průměru připadalo na jednu rodinu pět narozených dětí. Nejvíce dětí mívali v rodinách sedláků, nejméně v rodinách nádeníků, čeledínů a dalších hůře situovaných osob.

Na početnost potomků měl přitom velký vliv věk, ve kterém jejich rodiče vstupovali do manželství. Obzvláště pro ženy platilo, že v čím vyšším věku uzavřely sňatek, tím méně dětí stihly během trvání manželství přivést na svět.

V rámci roku byly porody rozloženy víceméně rovnoměrně. Počet narozených dětí byl nejnižší na počátku sledovaného období. V 18. století se postupně zvyšoval, vrcholu dosáhl v prvním desetiletí 19. století a již dále nestoupal. K nárůstu počtu obyvatel obce docházelo nejen přirozeným přírůstkem, ale i tím, že se sem lidé stěhovali kvůli práci ve zdejším vrchnostenském velkostatku.

Většina dětí se narodila v řádném manželství, nemanželských bylo pouze 5 % z celkového počtu. Část z nich (19,4 %) byla legitimována pozdějším sňatkem rodičů. V 19. století došlo oproti předcházejícímu století k nárůstu množství nemanželských dětí. Děti narozené mimo manželství měly mnohem horší předpoklad dožít se dospělosti než děti manželské nebo legitimované, většina jich zemřela v dětství. Matkami nemanželských dětí byly až na několik výjimek svobodné dívky. I přesto, že se dopustily poklesku, který tehdy společnost vnímala dosti negativně, a měly by tedy logicky být považovány za „špatnou partii“, byly jejich šance na pozdější provdání poměrně vysoké (81,3 %).

Při volbě křestního jména pro své děti se rodiče často inspirovali církevním kalendářem, výběr ale závisel i na tom, jaká jména byla v daném období právě v oblibě. Deset nejvíce používaných jmen dostávalo při křtu přibližně 80 % dětí. Nejčastěji byli chlapani křtěni jménem František, Jan, Josef, Václav, Jakub a Antonín, dívky byly pojmenovávány Anna, Kateřina, Františka, Antonie a různými variantami jména Marie. Příliv nových jmen nastal ve druhé polovině 19. století, ale teprve k jeho konci se začala objevovat i jména slovanská.

V 18. a 19. století uzavřeli obyvatelé Lesonic v babické farnosti 665 sňatků. Přimo z obce Lesonice pocházely téměř dvě třetiny nevěst (64,7 %) a necelé dvě pětiny ženichů (43,9 %). Pokud si obyvatelé Lesonic zvolili životního partnera odjinud, pocházel nejčastěji z místa vzdáleného maximálně 10–12 kilometrů.

Nejčastěji se lidé brali v listopadu a v únoru, žádné sňatky se naopak neodehrály v období velikonočního půstu a adventu, a to kvůli církevním zákazům. Obzvláště u ženichů a nevěst ze selských a řemeslnických rodin je přitom viditelný sklon vybírat si partnera ze stejné sociální skupiny. Lidé s horším sociálním postavením se naopak snažili alespoň trochu si sňatkem „polepšit“, což se ale dařilo více dívkám než mladým mužům.

Většina snoubenců byla svobodných, pouze necelá čtvrtina jich vstupovala do manželství podruhé či potřetí. Z ovdovělých měli přitom muži větší šanci uzavřít nový sňatek než ženy. I vdovci si totiž novou životní družku vybírali raději mezi svobodnými dívkami nežli mezi vdovami, na které tak již nezbývalo mnoho ženichů. Pro svatbu s vdovou se muži nejčastěji odhodlali tehdy, pokud tím získali nějakou materiální výhodu, například podíl na vlastnictví nemovitosti.

Téměř 60 % prvních manželství vydrželo déle než dvacet let, z toho jich necelá polovina trvala dokonce přes čtyřicet let. U druhých a dalších sňatků naopak převažovala manželství kratší dvaceti let (66,2 %) a nemálo bylo i takových, kdy spolu manželé nežili déle než pět let (24,6 %).

Délka trvání manželství byla závislá na věku, ve kterém lesoničtí muži a ženy vstupovali do manželství. První sňatek uzavírali muži i ženy nejčastěji ve věku 20–24 let nebo 25–29 let. Vdovy se znovu vdávaly mezi třicítkou a čtyřicítkou a vdovci se ženili ve více než čtyřiceti letech – právě proto bývala jejich manželství mnohem kratší. Ve většině případů byli muži starší než jejich partnerky – svobodní ženichové o 1–5 let a vdovci o více než deset let.

V Lesonicích zemřelo v 18. a 19. století celkem 1820 osob. Až do roku 1759 však byla evidence vedena nespolehlivě, hlavně pokud šlo o malé děti. Tím došlo ke značnému zkreslení počtu zemřelých, neboť z údajů z období po roce 1759 vyplývá, že mezi zemřelými bylo vždy nejvíce právě malých dětí, hlavně kojenců do jednoho roku a dětí ve věku 1–4 let.

Díky zlepšení lékařské péče počet úmrtí dětí starých 1–4 roky v 19. století poněkud poklesl, úmrtnost kojenců se nijak zvlášť ovlivnit nepodařilo. Zároveň se v tomtéž období zvýšil počet osob zemřelých ve věku více než 60 let, což svědčí o tom, že se lidé začali častěji dožívat vyššího věku. Ženy přitom žily déle než muži. Při vyloučení dětí do 15 let byl

na počátku sledovaného období průměrný věk při úmrtí u mužů 47 let a u žen necelých 53 let. Do konce 19. století došlo ke zvýšení průměru u mužů zhruba o 10,5 roku a u žen o 8,5 roku.

Různé výkyvy ve sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti měla na svědomí momentální nepříznivá hospodářská situace, válečné operace probíhající v zemi a různé epidemie nakažlivých chorob. Nejvíce osob umíralo v zimních měsících. Nejčastější příčinou úmrtí byl u dětí psotník, u dospělých sešlost věkem a tuberkulóza. Mnoho obětí si vyžádaly také infekční choroby, z nichž nejnebezpečnější byly neštovice, které se stávaly osudnými hlavně dětem do šesti let. Jen zřídka naopak docházelo k úmrtí žen při porodu.

Lesonice překonaly ve sledovaném období několik období, kdy docházelo ke zvýšenému počtu úmrtí. Žádná z těchto situací ale nesplňovala všechny podmínky pro to, aby mohla být označena za demografickou krizi. Nejrozsáhlejší z nich, která zasáhla celou farnost, nastala při hladomoru v první polovině roku 1772. K velkému nárůstu úmrtí došlo i v letech 1763, 1788 a 1811, přičemž pokaždé byla příčinou epidemie infekční choroby a na počtu mrtvých se největší měrou podílely děti do šesti let. V některých případech měla zvýšená úmrtnost vliv i na porodnost a sňatečnost – například rok 1773 následující těsně po hladomoru se vyznačoval vyšším počtem porodů. Epidemie cholery roku 1832 zase zapříčinila zvýšení počtu sňatků v témže roce, neboť se znovu oženili hned čtyři čerstvě ovdovělí muži.

Výše uvedené problematice by se dalo věnovat ještě detailněji, ovšem za cenu vyšší časové náročnosti. Některé sledované jevy, například problematiku nemanželských dětí, by bylo vhodné studovat na rozsáhlejším vzorku populace, aby měly výsledky větší vypovídací hodnotu.

8 Seznam tabulek, grafů a map

8.1 Tabulky

Číslo	Název	Strana
1	Soupis matrik farnosti Babice	10
2	Počet obyvatel obce Lesonice	20
3	Soupis babických farářů podle farní kroniky	22
4	Věk při prvním sňatku	35
5	Věk při druhém a dalším sňatku	35
6	Vstup do manželství podle rodinného stavu	37
7	Věkové rozdíly snoubenců v letech 1706–1900	38
8	Délka trvání manželství – první sňatky	39
9	Délka trvání manželství – druhé a další sňatky	40
10	Pravděpodobnost dalšího sňatku v 18. a 19. století	41
11	Délka vdovství u mužů a žen v 18. a 19. století	41
12	Sociální původ snoubenců v letech 1801–1850	43
13	Sociální původ snoubenců v letech 1851–1900	43
14	Počty dvojčat narozených v obci Lesonice	48
15	Počet nemanželsky narozených dětí v obci Lesonice	50
16	Průměrný počet dětí v manželství	52
17	Počet dětí v rodinách dle sociálního hlediska v letech 1701-1900	53
18	Meziporodní intervaly v letech 1701–1900	54
19	Počet různých křestních jmen užívaných v letech 1701–1900	55
20	Nejčastější dívčí jména	56
21	Nejčastější chlapecká jména	57
22	Věkové kategorie úmrtnosti v letech 1761–1900	66
23	Průměrný věk osob zemřelých v obci Lesonice	68
24	Příčiny úmrtí v obci Lesonice v letech 1784–1900	69
25	Kojenecká úmrtnost v letech 1761–1900	73

8.2 Grafy

Číslo	Název	Strana
1	Počty sňatků obyvatel Lesonic v 18. a 19. století	26
2	Sezónní rozložení počtu sňatků	29
3	Původ snoubenců v 18. a 19. století	32
4	Počty narození obyvatel Lesonic v 18. a 19. století	46
5	Sezónní rozložení počtu porodů	48
6	Počet dětí připadajících na jedno manželství v 18. a 19. století	53
7	Počet křestních jmen u jednoho dítěte	55
8	Počty úmrtí obyvatel Lesonic v 18. a 19. století	61
9	Narození, sňatky a úmrtí v obci Lesonice v 18. a 19. století	62
10	Sezónní rozložení počtu úmrtí	64
11	Poměr věkových kategorií úmrtnosti obyvatel v letech 1761–1900 (%)	65

8.3 Mapy

Číslo	Název	Strana
1	Migrace snoubenců v letech 1706–1900	32

9 Seznam použitých pramenů a literatury

9.1 Prameny nevydané

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv v Třebíči (SOkA Třebíč)

Římskokatolický farní úřad v Babicích, kniha č. 1, 5, 61.

Místní národní výbor Lesonice, Pamětní kniha obce Lesonice, bez sign.

Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno)

C 17 – Pozemkové knihy, sign. 10265, 10266, 10262, 10263, 10261 a 10260.

D 1 – Lánové rejstříky, kniha č. 124.

D 4 – Tereziánský katastr, kniha č. 184.

E 67 – Sbírká matrik, sign. 10011, 10012, 10013, 10014, 10015, 10016, 10020, 10021, 10022, 10023, 10025, 10026 a 10027.

9.2 Prameny vydané

FRIEDRICH Gustav (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, Praha 1904–1907.

MATĚJEK František (ed.), *Lánové rejstříky jihlavského a znojemského kraje z let 1671–1678*, Praha 1983.

RADIMSKÝ Jiří – TRANTÍREK Miroslav (edd.), *Tereziánský katastr moravský (prameny z 2. poloviny 18. století k hosp. dějinám Moravy)*, Praha 1962.

9.3 Literatura

BŘÄUNER Vilém – KUDRNOVÄ Dana, *Velkostatek Lesonice (1586) 1708-1946. Inventär*, ev.č. 1339, Brno 1961.

- FIALOVÁ Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.
- GRULICH Josef, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku*, in: *Historická demografie* 24, Praha 2000.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- HORSKÁ Pavla a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.
- KASALICKÝ Václav – LUTONSKÝ Boleslav, *Německo-český slovník pro genealogy*, Praha 1997.
- LUTONSKÝ Boleslav – ČERNÝ Jaroslav, *Latinsko-německo-český slovník nemocí, úrazů a příčin smrti a výrazů s nimi souvisejících (nejen) pro genealogy*, Praha 1995.
- LUTONSKÝ Boleslav – MELICHAR Rudolf a kol., *Základy genealogie 1,2*, Praha 1999.
- Mapy.cz [online] c2013 [cit. 18. září 2013]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mapy.cz/#!x=15.762062&y=49.110039&z=10&l=16>>
- MAUR Eduard, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, in: *Sborník archivních prací* 20, 1970, s. 425–457.
- MAUR Eduard, *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, in: *Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky* 1, Plzeň 1969, s. 75–90.
- MAUR Eduard, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: *Traditio et Cultus*. Uspořádala Zdeňka Hledíková, Praha 1993, s. 163–176.
- MAUR Eduard, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, in: *Historická demografie* 6, 1972, s. 40–59.
- MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1983.
- NEKUDA Vladimír (ed.), *Moravskobudějovicko Jemnicko*, Brno 1997.
- PLICHTA Alois, *Jaroměřicko: dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí I a II*, Jaroměřice nad Rokytnou 1994.
- Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2013 [online]. [cit. 18. září 2013]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/50002DF52B/\\$File/13011303.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/50002DF52B/$File/13011303.pdf)>.
- POHANKA Henry, *Sám proti toku času aneb s genealogií k vlastním kořenům*, Litvínov 2002.

Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Morava. Kraj III. Znojmo, Praha 1988.

RAMEŠ Václav, *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen*, Praha 2001.

RŮŽIČKOVÁ Jiřina – ŠKRABAL Josef, *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, I. díl*, Praha 2006.

ŘIČAŘ Kristoslav, *Občanská genealogie. Základy rodopisné práce*, Praha 2000.

SADÍLEK Jaroslav, *Lesonice – Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce*. [online] Olešnice na Moravě 2008 [cit. 20.9.2013]. Dostupný z WWW:

<<http://www.lesonice.cz/index.php?&desktop=clanky&action=view&id=8>>.

SCHELLE Karel – SCHELLEOVÁ Ilona, *Civilní kodexy 1811–1950–1964*, Brno 1993.

SCHWOY Franz Joseph, *Topographie vom Markgrafthum Mähren, Dritter Band, Prerauer, Znaimer und Iglauer Kreis*, Wien 1794.

SMETANA Vlastimil, *Selské povstání na lesonickém panství*, Lesonice 2005.

VON PETTERSDORFF Herman, *Wilhelm II., Kurfürst von Hessen*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1898, s. 75–79.

WOLNY Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert, III. Band, Znaimer Kreis*, Brün 1846.

10 Obrazové přílohy

Historický pohled na Lesonice, nedatováno

<http://www.lesonice.cz/resources/upload/foto_2816.jpg> [cit. 24. září 2013]

Lesonický zámek r. 2009

<http://www.lesonice.cz/resources/upload/foto_37.jpg> [cit. 24. září 2013]

